

Πρόλογος της εκδοτικής ομάδας

Κρίση, Αναδιάρθρωση και Ταξική Πάλη στα Πανεπιστήμια

*Με λίγα λόγια στη ζωή μου είχα κάνει όλες τις δουλειές.
Οικοδόμος, αχθοφόρος, λαντζέρης, εργάτης γης, μέχρι και σπουδαστής,
κι αυτό άλλωστε δουλειά είναι.*

Νάνι Μπαλεστρίνι, *Τα Θέλουμε Όλα*

Το 2006-2007 ζήσαμε δύο σημαντικούς κοινωνικούς αγώνες στο χώρο της εκπαίδευσης: το φοιτητικό κίνημα των καταλήψεων και την απεργία των δασκάλων. Οι τελευταίοι ειδικά, που βγήκαν ξανά με μαζικούς όρους στο δρόμο μετά από δέκα χρόνια, πραγματοποίησαν τη μεγαλύτερη σε διάρκεια και έκταση απεργία της εργατικής τάξης των τελευταίων ετών. Από την άλλη, οι φοιτητές, αποδιοργανώνοντας για έναν περίπου χρόνο τη λειτουργία της πλειοψηφίας των ανώτατων ιδρυμάτων της χώρας, έδωσαν μια κοινωνική μάχη που τόσο με ποσοτικούς όσο και με ποιοτικούς όρους αποτέλεσε τη σημαντικότερη των τελευταίων δύο δεκαετιών στα πανεπιστήμια (ούτε το '91 ούτε το '98 ούτε το 2001 οι φοιτητικοί αγώνες δεν έλαβαν τέτοια έκταση). Έτσι, μπορούμε να πούμε ότι αυτός ο χρόνος ήταν πλούσιος, για όσους τουλάχιστον ψάχνουν τον πλούτο αυτού του κόσμου στην ίδια του την άρνηση.

Οι αγώνες αυτοί, παρόλο που δε συναντήθηκαν παρά μόνο αποσπασματικά (αν και οι φοιτητικές κινητοποιήσεις του Μάη και Ιούνη του 2006 αποτέλεσαν σημαντική έμπνευση για τους απεργούς δασκάλους), κατάφεραν, μπλοκάροντας την εκπαιδευτική διαδικασία, να δημιουργήσουν ρήγματα στην κανονικότητα και να προσφέρουν έτσι τις προϋποθέσεις σε όσους συμμετείχαν να διοχετεύσουν επιτέλους τη ζωντανή τους δραστηριότητα στο χτίσιμο νέων σχέσεων, μιας νέας κοινωνικότητας, μιας κοινότητας αγώνα. Εκκινώντας απ' την αυθόρμητη έκφραση της αγανάκτησης απέναντι στην εντατικοποίηση των σπουδών και τη χειροτέρευση των συνθηκών εργασίας, και διεκδικώντας τη *ζωή που καθημερινά μας κλέβουν*, οι αγώνες αυτοί άνοιξαν αναπόφευκτα μια μεγάλη συζήτηση σχετικά με το ρόλο της εκπαίδευσης, των εκπαιδευτών και των εκπαιδευόμενων εντός του καπιταλιστικού καταμερισμού της εργασίας. Με την παρούσα έκδοση επιθυμούμε καταρχήν να συμβάλουμε σε αυτήν ακριβώς τη συζήτηση, περιοριζόμενοι όμως στην ανώτατη εκπαίδευση. Στην κατεύθυνση της απομυστικοποίησης της παρούσας επίθεσης του κεφαλαίου, παρουσιάζουμε τρία κείμενα, τα οποία δείχνουν όχι μόνον τον τρόπο με τον οποίο οι μεταρρυθμίσεις που επιχειρούνται στα ελληνικά πανεπιστήμια έχουν ήδη πραγματοποιηθεί στα πανεπιστήμια των ΗΠΑ και του Ηνωμένου Βασιλείου εδώ και χρόνια, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο η ταξική πάλη τις τροφοδοτεί ή τις αναχαιτίζει, δημιουργώντας μέσα

στην καθημερινότητα μορφές άρνησης άλλοτε ανοιχτές και άλλοτε άρρητες. Επιπλέον, επιθυμούμε η έκδοση αυτή να αποτελέσει αφορμή για την πυροδότηση νέων, πιο ουσιαστικών συζητήσεων στο εσωτερικό του κινήματος, μιας και μέσα από την έρευνα αντίστοιχων μεταρρυθμίσεων σε άλλες χώρες και την κυκλοφορία των διεθνών εμπειριών αγώνα μπορούμε να αντλήσουμε συμπεράσματα για το περιεχόμενο και τα όρια του δικού μας αγώνα.

Εν αρχή ην η κρίση...

«Τα Πανεπιστήμια και τα άλλα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα της χώρας δεν έχουν μόνο ηγετικό ρόλο να παίξουν, έχουν άλλο ρόλο πολύ σημαντικότερο, έχουν το ρόλο να προετοιμάσουν για αύριο την ηγετίδα τάξη της ελληνικής κοινωνίας... Και ερωτάται, κύριοι συνάδελφοι, αυτός ο προορισμός, αυτός ο στόχος των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων επιτυγχάνεται και είναι δυνατόν να επιτευχθεί σήμερα; Δυστυχώς όχι μόνον δεν επιτυγχάνεται ο στόχος, αλλά προετοιμάζεται η υποβάθμιση της ελληνικής νεολαίας. Προετοιμάζεται η διάλυση του Κράτους. Διότι πώς είναι δυνατόν να υπάρξει σύγχρονο Κράτος, χωρίς διακεκρυμένους επιστήμονες; (...) Αλλά κύριοι συνάδελφοι, αυτή η κατάσταση στα Πανεπιστήμια σε τι οφείλεται; Οφείλεται μήπως στην έλλειψη υποδομής όπως ισχυρίζονται πολλοί; (...) Θα μπορούσαν όσοι επιτίθενται κατά της υποδομής να δικαιωθούν αν ουρά φοιτητών συνωστίζετο προ αιθουσών απολύτως πλήρων και δεν είχαν έδρανα να καθίσουν. Πηγαίνετε στα Πανεπιστήμια, σε μάθημα οποιουδήποτε καθηγητή και του πιο νέου και του πιο δημοκρατικού και αν είναι περισσότερα από τα 20% των εδράνων κατειλημμένα δέχομαι να παραιτηθώ αυτή τη στιγμή (...) Κατελήφθη η Βιομηχανική Σχολή. Γιατί; Διότι εξετάστηκαν οι φοιτητές στη Στατιστική και βρήκαν ότι τα θέματα τους ήταν πολύ δύσκολα και είπαν να δώσουν σε άλλα θέματα και με την άρνηση της Σχολής κατέλαβαν την Ανωτάτη Βιομηχανική. Και υπάρχει και συνέχεια στη Βιομηχανική. Παρουσιάστηκαν ορισμένοι φοιτητές αντί άλλων και εξετάστηκαν. Ανεκαλύφθη η πλαστοπροσωπεία, η οποία τιμωρείται από τον Ποινικό νόμο και παραπέμφθηκαν στην εισαγγελία. Αίτημα: “Να ανακληθούν οι 11 αποβολές από τις πλαστοπροσωπίες, να σταματήσει η ποινική δίωξη, να τοποθετηθούν κατά της εισαγγελικής παρέμβασης που καταλύει κάθε έννοια ασύλου” (...) Για

ποιο άσυλο μιλάμε; Για το πανεπιστημιακό βέβαια. Για την ελεύθερη διακίνηση των ιδεών. Για τη δυνατότητα να παρακολουθεί ο φοιτητής το μάθημα και ο καθηγητής να διδάσκει. Είναι αυτό που ισχύει σήμερα; Μόνο αυτό δεν είναι. Όλα τα άλλα είναι. Είναι άσυλο για μικρεμπόρους, είναι άσυλο για τον Κελαηδόνη, είναι άσυλο για τις συνεδριάσεις του Κομμουνιστικού Κόμματος, είναι άσυλο για προσωπικά αιτήματα (...) Αλλά κυρίες και κύριοι συνάδελφοι, τα πράγματα είναι ακόμα πιο επικίνδυνα από ό,τι σας τα περιέγραφα. Διότι δεν υπάρχει κανένας κλητήρας που να τολμά να ζητήσει την ταυτότητα εκείνου που εισέρχεται στο ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα. Ο οποιοσδήποτε μπορεί να εισέλθει. Και σας ερωτώ. Είναι άσυλο αυτό όταν ο οποιοσδήποτε κακοποιός μπορεί να εύρει καταφύγιο;»

Γεώργιος Ράλλης, από την ομιλία του στη Βουλή σχετικά με την κατάσταση που επικρατεί στα πανεπιστήμια της χώρας, 20.12.1980
[σαν να μην πέρασε μια μέρα!]

«Χρειάζεται μια καινούργια σύνθεση για τον ρόλο του πανεπιστημίου. Πώς θα συνταιριάξει η παραγωγή της γνώσης – η έρευνα με τη μετάδοση στη φοιτήτρια και τον φοιτητή, τη διάχυση στην κοινωνία και τη χρήση της από τον παραγωγικό τομέα, η μόρφωση με την επαγγελματική κατάρτιση, η αριστεία με τη μαζικότητα, η δημόσια χρηματοδότηση με την ανεξαρτησία από το κράτος, και, προπάντων ίσως, πως το Πανεπιστήμιο θα ακούσει ξανά την κοινωνία συνδιαμορφώνοντας την συγχρόνως. Παντού, ή σχεδόν, αναζητούνται, δοκιμάζονται και συχνά πετυχαίνουν καινούργιες συνθέσεις. Κοινός παρονομαστής η μαγική λέξη “ποιότητα”, που δεν την εξασφαλίζει βέβαια η προστασία και το κρατικό “σφιχταγκάλιασμα”, αλλά η αυτονομία σε συνδυασμό με την αξιολόγηση όλων και ως προς όλα, αλλά και η λογοδοσία των υπευθύνων. Σύγχρονο πανεπιστήμιο είναι το ανοικτό, εξωστρεφές πανεπιστήμιο, χωρίς φοβικά σύνδρομα, που το εμπιστεύεται το κράτος, εμπιστεύεται την κοινωνία και εμπνέει εμπιστοσύνη στον πολίτη».

Α. Μητσός, πρόεδρος του Παρατηρητηρίου για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, πρώην γενικός διευθυντής της ΕΕ για την έρευνα, *Καθημερινή*,
20.1.2008

«Τρία συμπεράσματα ΔΕΝ πρέπει να αντλήσουμε από την περσινή κρίση: ότι το πανεπιστήμιο δεν χρειάζεται θεσμικές αλλαγές, ότι η πλειονότητα των μελών του (διδάσκοντες και φοιτητές) δεν τις επιθυμούν και ότι η βία των μειοψηφιών θα καταφέρει να τις ακυρώσει. Αυτό είναι το τρίπτυχο της αποτελμάτωσης του δημόσιου πανεπιστημίου, που εκατοντάδες πανεπιστημιακοί προσπαθήσαμε πέρυσι και προσπαθούμε ξανά φέτος να διαψεύσουμε».

Γ. Παγουλάτος, αναπληρωτής καθηγητής της ΑΣΟΕΕ, μέλος της Πρωτοβουλίας «Μεταρρύθμιση για την αναβάθμιση του Δημόσιου Πανεπιστημίου» και της περυσινής «Κίνησης των χιλίων» [sic], *Καθημερινή*, 20.1.2008

«Ένα φάντασμα πλανιέται πάνω από τα Πανεπιστήμια. Το φάντασμα του αυταρχισμού. Αυτός δεν προέρχεται από το κράτος, ούτε από τους διδάσκοντες. Μικρές ομάδες αριστερών φοιτητών διαφεντεύουν την καθημερινότητα των ΑΕΙ. Εισβάλλουν και απαγορεύουν στην εκλεγμένη Σύγκλητο να συζητήσει θέματα που δεν είναι της αρεσκείας τους. Καταλαμβάνουν κτίρια και απαγορεύουν την έρευνα. Καθίστανται δια της βίας και με την ανοχή μας αφέντες των ΑΕΙ. Υποβαθμίζουν διαρκώς την Ανώτατη Παιδεία».

Καθημερινή, 14.12.2007

Για να μπορέσει κανείς να αντιληφθεί τη σημασία των γεγονότων που διαδραματίστηκαν τη διετία 2006-07 στο χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης χρειάζεται πρώτα απ' όλα να τα θέσει στο σωστό πλαίσιο τους: την κοινωνική ιστορία της πάλης των τάξεων. Είναι αλήθεια ότι και η αριστερά και η δεξιά του κεφαλαίου στην Ελλάδα μιλάνε για κάποιου είδους «κρίση του εκπαιδευτικού συστήματος» και με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο τη συνδέουν με κάποιου είδους ευρύτερη «κοινωνική κρίση», την οποία όμως, στις περισσότερες περιπτώσεις, αδυνατούν να την προσδιορίσουν αφού την αντιμετωπίζουν μέσα από το στρεβλωτικό πρίσμα της ιδεολογίας που παρουσιάζει την εκπαιδευτική πολιτική ως υποστασιοποιημένη μορφή κοινωνικής ορθολογικότητας. Για εμάς, αυτό που εμφανίζεται ως **κρίση του εκπαιδευτικού**

συστήματος, κρίση που από ένα σημείο και μετά αρχίζει να τροφοδοτείται και από τις νεοφιλελεύθερες πολιτικές και τους αγώνες ενάντια σε αυτές, δεν είναι παρά **μια μόνο όψη της κρίσης των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων συνολικά**. Με αυτό εννοούμε την κρίση τόσο των σχέσεων εκμετάλλευσης όσο και των πολιτικών και ιδεολογικών μορφών που τις νομιμοποιούν. Προσδιορίζοντας τα χαρακτηριστικά που η κρίση παίρνει στην τριτοβάθμια εκπαίδευση θα λέγαμε ότι είναι **διαρκής**, μιας και διαρκεί πάνω από τριάντα χρόνια στον ελλαδικό χώρο, ότι συνυφίνεται τόσο με την **αδυναμία** (πλήρους) **σύνδεσης** του πανεπιστημίου με την παραγωγή όσο και με την **αδυναμία** (πλήρους) **ικανοποίησης** των κοινωνικών προσδοκιών της εργατικής τάξης. Στο κέντρο της κρίσης βρίσκονται κυρίως οι φοιτητές, οι σπουδαστές και το διδακτικό προσωπικό των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, οι οποίοι σε γενικές γραμμές δεν είναι διατεθειμένοι να λιώσουν στη δουλειά για να πετύχουν αυτό που θέλουν είτε αυτό λέγεται πτυχίο, είτε αυτό λέγεται μισθός.

Αν μπορούμε να πούμε ότι η αντίληψη της ένταξης της κρίσης του εκπαιδευτικού συστήματος μέσα στη γενικότερη κρίση των καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων έλκει την καταγωγή της από κάποιο χώρο, τότε δικαιωματικά αυτός είναι ο χώρος της άκρας αριστεράς. Ήδη από τη δεκαετία του '80, οι αριστερές συσπειρώσεις μέσα στα πανεπιστήμια – ίσως το πιο προωθημένο τότε κομμάτι του αριστερού φοιτητικού κινήματος – είχαν μια τέτοια αντίληψη – αν και περιορισμένη στα προβλήματα σύνδεσης του πανεπιστημίου με την παραγωγή: *«Υπάρχει μια στενή σχέση μεταξύ της κρίσης που μαστίζει το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων, των «λύσεων» που προτείνουν και εφαρμόζουν για το ξεπέρασμά της και του πανεπιστημίου. Το αυτοματοποιημένο εργοστάσιο, η αναδιάρθρωση των οπλικών συστημάτων, η μεγαλύτερη στράτευση των λεγόμενων κοινωνικών επιστημών αποτελούν σημείο κλειδί της καπιταλιστικής ανασύνθεσης που έχουν επιπτώσεις στο πανεπιστήμιο»*.⁽¹⁾ Άλλωστε, ακόμα και ο όρος «επιχειρηματικό πανεπιστή-

(1) *Πανεπιστήμιο και φοιτητικό κίνημα 1984*, εκδ. Α/συνέχεια, σελ. 107. Οι αναρχικοί, λίγα χρόνια νωρίτερα, είχαν προτείνει μια πιο «αφηρημένη» κριτική της λειτουργίας του πανεπιστημίου ως του «κατεξοχήν χώρου που η διαχωρισμένη εκπαίδευση και η γνώση φετιχοποιούνται», σωστή άποψη που δε δουλεύτηκε στη συνέχεια. Η μεγάλη πλειοψηφία του αναρχικού/αντιεξουσιαστικού χώρου στάθηκε περισσότερο στην κριτική της πολιτικής και του φοιτητικού συνδικαλισμού και την άρνηση του ρόλου του φοιτητή. Έθεσαν για πρώτη φορά το ζήτημα της κρίσης του πανεπιστημίου ως κρίση πειθάρχησης των φοιτητών – μια άποψη κεντρική για μας, όπως θα φανεί από την ανάγνωση όλων των κειμένων του βιβλίου που κρατάτε στα

μιο» την ίδια περίοδο πρωτοχρησιμοποιήθηκε για να εκφράσει τις ήδη από τότε επιχειρούμενες αλλαγές στον τρόπο λειτουργίας του πανεπιστημίου, ενώ από τους ίδιους κύκλους προέρχεται και η άρθρωση της πρώτης κινηματικής κριτικής της επιστήμης. Αν δίπλα στην ιστορική καταγωγή ορισμένων θεωρητικών απόψεων συνυπολογίσουμε και το γεγονός ότι σε μεγάλο βαθμό η βάση των περισσότερων οργανώσεων της άκρας αριστεράς προέρχεται από το χώρο της εκπαίδευσης, τότε η άκρα αριστερά το τελευταίο πράγμα για το οποίο θα μπορούσε να κατηγορηθεί θα ήταν για έλλειψη «άποψης» πάνω στο ρόλο και την αναδιάρθρωση του πανεπιστημίου.

Πώς, όμως, φτάσαμε καθ' όλη τη διάρκεια του κινήματος το 2006-2007 να βλέπουμε σύσσωμη σχεδόν την αριστερά να διαρρηγνύει τα μιάτια της για την κατάργηση του άρθρου 16 και να υπερασπίζεται το κρατικό πανεπιστήμιο πιο φανατικά και από τους αστούς δημοκράτες; Το ίδιο πανεπιστήμιο, το οποίο τουλάχιστον από το κίνημα του 1994-1995 ενάντια στην κατάργηση του ΕΣΥΠ και των πρωτοεμφανιζόμενων τότε πιστωτικών μονάδων καταγγέλλει ως «Επιχειρηματικό» με έψιλον κεφαλαίο; Ένα μέρος της απάντησης αφορά σίγουρα τη λενινιστική λογική που χαρακτηρίζει όλες σχεδόν τις οργανώσεις της άκρας αριστεράς και η οποία συνοψίζεται στη διάκριση της αριστερής πρωτοπορίας από τις μάζες: η πρωτοπορία πρέπει να απευθύνεται στις μάζες με ένα επίπεδο λόγου πολύ κατώτερης κριτικής αξίας, γιατί οι μάζες «δεν καταλαβαίνουν» άλλη γλώσσα και χρειάζεται απλά να ακολουθούν την πρωτοπορία που «ξέρει»... Όμως αν μείνουμε σε αυτό το σκέλος της απάντησης, τότε κινδυνεύουμε να εγκλωβιστούμε μέσα σε μια ανιστορική κριτική της λενινιστικής άκρας αριστεράς και απλά να διαπιστώνουμε ότι «η αριστερά είναι ίδια και अपαράλλακτη», αποσιωπώντας τις σημαντικές αλλαγές στη σύνθεση και το λόγο των πρόσφατων κοινωνικών κινήματων· των οποίων, ας μην ξεχνάμε, η αριστερά επιδιώκει να είναι συνάμα εκφραστής και καθοδηγητής.

Ένα από τα αρνητικότερα κληροδοτήματα του λεγόμενου «κινήματος ενάντια στην παγκοσμιοποίηση» –όσο μη ενιαίο και να ήταν και όσες ριζοσπαστικές φωνές και αν περιέκλειε– είναι η απώθηση της κριτικής της καπιταλιστικής κοινωνικής σχέσης στο περιθώριο: ο καπιταλισμός είναι ένα κοι-

χέρια σας– αλλά η περιφρόνηση που έβγαζαν προς τη μεγάλη μάζα των φοιτητών τους ωθούσε να βλέπουν «φοιτητές» αντάρτες μόνο στις αντιεξουσιαστικές μειοψηφίες. Για μια ενδεικτική άποψη από τον α/α χώρο της εποχής, βλ. *Ο κόκκορας που λαλεί στο σκοτάδι*, #2, περίοδος β', άνοιξη 1981.

νωνικό σύστημα που **δε χρειάζεται να καταργηθεί**. Το «κίνημα ενάντια στην παγκοσμιοποίηση» ήταν προϊόν της ανόδου της ταξικής πάλης (αγώνες ενάντια στη μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους και την προσωρινότητα στην Ευρώπη και την Αμερική, κίνημα καταλήψεων γης στην καπιταλιστική περιφέρεια) από τα μέσα της δεκαετίας του '90 μέχρι τις αρχές αυτής της δεκαετίας. Ωστόσο, οι αγώνες αυτοί δεν κατάφεραν να ανατρέψουν τον ταξικό συσχετισμό ισχύος και έμειναν συνολικά αδύναμοι και κατακερματισμένοι χωρίς να οδηγήσουν σε μια νέα προλεταριακή ανασύνθεση. Το «κίνημα ενάντια στην παγκοσμιοποίηση» (το οποίο υπήρξε η έκφραση της αδυναμίας τους) δημιούργησε έναν νέο τύπο πολιτικής διαμεσολάβησης και ενοποίησης αυτών των αγώνων. Σε αντίθεση με την αριστερά του παρελθόντος, αυτός ο νέος τύπος πολιτικής δεν αξιώνει την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας ούτε αναφέρεται στην κατάργηση του καπιταλισμού μέσω ενός «σοσιαλιστικού» (κρατικοκαπιταλιστικού δηλαδή) μεταβατικού σταδίου αλλά παρουσιάζεται ως «πολύμορφο κοινωνικό κίνημα», ως το «κίνημα των κινήματων» (ΜΚΟ, κοινωνικά κέντρα, κοινωνικά φόρα, ζαπατίστας, κ.ο.κ.). Η πιο μετριοπαθής τάση του «κινήματος ενάντια στην παγκοσμιοποίηση» μιλούσε πάντα για τον περιορισμό των «υπερβολών του νεοφιλελευθερισμού» και την επάνοδο σε πιο «κεϋνσιανές» πολιτικές διαχείρισης του καπιταλισμού. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι δε χρησιμοποιεί καν τον όρο καπιταλισμός. Από την άλλη μεριά, οι πιο ριζοσπαστικές φωνές εντός του «κινήματος» μιλάνε για μια απονέκρωση του κράτους, για ένα «θρυμματισμό της καπιταλιστικής σχέσης» που θα επέλθει αυτόματα μέσω των «κινήματων που αναπτύσσονται παντού και δημιουργούν ρωγμές», χωρίς να είναι απαραίτητη η επανάσταση.⁽²⁾ Πάντως, είτε μιλάμε για τη μετριοπαθή είτε για τη ριζοσπαστική τάση του «κινήματος» το σίγουρο είναι ότι η προοπτική της επαναστατικής αλλαγής της κοινωνίας, δηλαδή η δυνατότητα κατάργησης του καπιταλισμού, είναι απύσχα από το λόγο του «κινήματος ενάντια στην παγκοσμιοποίηση». Αυτό μεταφράζεται στην πράξη ως επιδίωξη επιμέρους

(2) Αυτή η ρητορική εκφράστηκε θεωρητικά με τον πιο σαφή τρόπο στο πρόσφατο βιβλίο του John Holloway *As αλλάζουμε τον κόσμο χωρίς να καταλάβουμε την εξουσία*, εκδ. Σαββάλας, Αθήνα 2006. Σύμφωνα με το Ζιλ Ντωβέ (*What it's all about? Questions and answers*, (<http://troploino.free.fr>) η ρητορική αυτή αποτελεί απομίμηση ή ακόμη και «επαναφομοίωση» της κομμουνιστικής κριτικής της «πολιτικής επανάστασης» και, γενικότερα, της κομμουνιστικής κριτικής της πολιτικής ως διαχωρισμένης σφαίρας.

αλλαγών που είναι «εφικτές» μέσα στο υπάρχον σύστημα. Έτσι, η αριστερά, έχοντας αντιληφθεί τον αμυντικό χαρακτήρα των ταξικών αγώνων και τον κατακερματισμό τους, μετατοπίζει αντίστοιχα και τις δικές της θέσεις προς τα δεξιά «για να μπορεί», φυσικά, «να κρατηθεί μια επαφή με τις μάζες», για να μπορεί δηλαδή πρωτίστως να αναπαραχθεί η ίδια ως διαχωρισμένος πολιτικός χώρος. Γι' αυτό και η κριτική όλων των αριστερών κομμάτων και των οργανώσεων που έχουν μια δυναμική παρουσία στο σύγχρονο πανεπιστήμιο εμφανίζεται καταρχήν ως επιθετική φρασεολογία εναντίον του νεοφιλελευθερισμού σε επίπεδο διακηρύξεων και συνθηματολογίας· όχι μόνο παραλείπει σκόπιμα κάθε αναφορά στην αναγκαιότητα κατάργησης του ίδιου του καπιταλιστικού συστήματος αλλά φτάνει ακόμα και στο σημείο να παρουσιάζει μια παλιότερη φάση του καπιταλισμού που ήθελε την εκπαίδευση να είναι αποκλειστικά **δημόσια επένδυση** ως... προεμπορευματική περίοδο της ανθρώπινης ιστορίας. Εξαιτίας της αντινεοφιλελεύθερης ιδεολογίας και του ακτιβιστικού χαρακτήρα του κινήματος, η συζήτηση γύρω από την κρίση των κοινωνικών σχέσεων, την πραγματικότητα του καπιταλιστικού πανεπιστημίου και το ρόλο του κινήματος μέσα σ' αυτό παρέμεινε περιορισμένη και υποβαθμισμένη.

Δε μας ενδιαφέρει εδώ το σύνθετο εγχείρημα της ανάδειξης των πολιτικοθεωρητικών καταβολών της κάθε οργανωμένης τάσης μέσα στην κινηματική διαλεκτική της ταύτισης-διαφοροποίησης. Σε κάθε περίπτωση κάτι τέτοιο προϋποθέτει πολύ καλή γνώση του τι συμβαίνει σε κάθε πόλη και σε κάθε σχολή. Αυτό, όμως, που μπορεί να ειπωθεί με σιγουριά είναι ότι κάθε οργανωμένη τάση χρησιμοποιεί την αντινεοφιλελεύθερη ιδεολογία που βρίσκεται πίσω από τα κεντρικά συνθήματα «όχι στην κατάργηση του άρθρου 16 – όχι στα ιδιωτικά πανεπιστήμια» και «έξω οι εταιρείες από τις σχολές» με διαφορετικό τρόπο: για παράδειγμα, ο ΣΥΝ είναι σαφές ότι δεν επιδιώκει να έχει καμία αντικαπιταλιστική αναφορά και συχνά η επιχειρηματολογία του βασίζεται στην υποτιθέμενη αυταξία της γνώσης που παρέχεται μέσα στο πανεπιστήμιο, την οποία έρχεται να μετατρέψει σε εμπόρευμα ο νεοφιλελευθερισμός· το ΚΚΕ ασκεί «επιστημονική» κριτική σε ο,τιδήποτε «διαστρέφει» την επιστημονική γνώση και την «αποστολή» της επιστήμης γενικότερα – στον ιμπεριαλισμό, την πλουτοκρατία και τα μονοπώλια (και όχι φυσικά στον καπιταλισμό)– ενώ παράλληλα είναι υπέρ της σύνδεσης του κρατικού πανεπιστημίου με τη σχεδιοποιημένη παραγωγή. Από τις υπόλοιπες δυνά-

μεις που έχουν σαφείς θέσεις, η ΑΡ.ΑΝ. θεωρεί το πανεπιστήμιο «πολιτικοϊδεολογικό μηχανισμό του κράτους», ο οποίος έχει ως σκοπό τη διαμόρφωση αυτών που θα καλύψουν θέσεις διανοητικής εργασίας, ενώ παράλληλα δε θεωρεί ότι η επιστήμη μπορεί να είναι ουδέτερη, για να αναφέρουμε ενδεικτικά κάποιες απόψεις αυτής της οργάνωσης.⁽³⁾ Τέλος, όσον αφορά τις απόψεις της ΑΚ, αυτές κυμαίνονται από μια λεκτική καταδίκη του καπιταλισμού και της «πλαστής αντιπαλότητας αριστεράς-δεξιάς για τη φύση του καπιταλισμού» σε συνδυασμό με πιο φιλελεύθερες αντιλήψεις για την αυταξία της γνώσης «στην υπηρεσία των τοπικών-κοινωνικών αναγκών».

(3) Η κριτική στην επιστήμη δεν μπορεί από μόνη της να οδηγήσει σε ριζοσπαστικές θέσεις· η κριτική της επιστήμης έχει νόημα μόνο αν γίνεται από προλεταριακή σκοπιά. Αξίζει να σταθούμε λίγο περισσότερο στην περίπτωση της ΑΡ.ΑΝ. για να μπορέσουμε να αντιληφθούμε το εύρος του πολιτικαντισμού και της λενινιστικής αθλιότητας που χαρακτηρίζει λίγο-πολύ όλη την άκρα αριστερά στο φοιτητικό χώρο, και όχι μόνο. Στην παράγραφο 118 των *Θέσεων του κεντρικού συντονιστικού Οργάνου για τη Γ' Πανελλαδική Συνδιάσκεψη* [της ΑΡ.ΑΝ.] 8-9 Οκτώβρη 2005 διαβάζουμε: «Δεν πρέπει να αντιμετωπίζουμε το πανεπιστήμιο ως χώρο που παράγει απλώς γνώση και πτυχία αλλά ως ένα μηχανισμό του αστικού κράτους με σημαντικές πολιτικοϊδεολογικές και καταναλωτικές λειτουργίες σε σχέση καθορισμού με τις τάσεις στην καπιταλιστική παραγωγή. Ως μηχανισμό που αναπαράγει τη διάκριση διανοητικής και χειρωνακτικής εργασίας (...)», ενώ στην παράγραφο 120 λέγεται το εξής: «Γι' αυτό το λόγο και δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τα στρατηγικά συμφέροντα της εργατικής τάξης ταυτίζονται όχι με την αναβάθμιση αλλά με την καταστροφή του πανεπιστημίου σαν ιδεολογικού μηχανισμού, την πλήρη κοινωνικοποίηση της γνώσης και της τεχνογνωσίας (...)». Θα ήταν τραγικό λάθος να πάρει κανείς τους συντάκτες των παραγράφων αυτών στα σοβαρά, γιατί στην παράγραφο 92 της ίδιας έκδοσης, αναφερόμενοι στα «στρατηγικά αιτήματα που μπορεί να περιλαμβάνει ένα τέτοιο πρόγραμμα πάλης [για το εργατικό κίνημα]» γράφουν: «κλιμάκωση του μισθού με βάση: 1) την προϋπηρεσία, 2) την εκπαίδευση/ειδίκευση εργασίας. Αυτό θα μπορούσε να πάρει και τη μορφή του πάγιου στόχου του εργατικού κινήματος για μέγιστη μισθολογική ψαλίδα 1:2 ανάμεσα σε ανειδίκευτη και ειδικευμένη εργασία και 1:2 ανάμεσα σε εισαγωγικές και καταληκτικές απολαβές». Με απλά λόγια, οι ακροαριστεροί συντάκτες του κειμένου μας ενημερώνουν ότι η εργατική τάξη έχει συμφέρον να καταστρέψει το πανεπιστήμιο, ταυτόχρονα όμως έχει και ως στρατηγικό αίτημα να αναπαράγει το χάσμα διανοητικής και χειρωνακτικής εργασίας μέσω των μισθολογικών ανισοτήτων! Η εργατική τάξη πρέπει επιτέλους να κατανοήσει ότι οι επίδοξοι καθοδηγητές της κουράζονται διπλά αφού πέρα από τα καθήκοντα εποπτείας της εργασίας των άλλων πρέπει επιπλέον να γράφουν τέτοια «στρατηγικά» κείμενα, γι' αυτό και πρέπει να αμείβονται διπλά μέχρι την ώρα που θα την οδηγήσουν στο σπάσιμο των δεσμών της...

Η επαναστατική κριτική του διαχωρισμού διανοητικής και χειρωνακτικής εργασίας

Ας γίνουμε όμως ακόμα πιο σαφείς σε σχέση με το τι εννοούμε όταν λέμε ότι η σύγχρονη αριστερά απώθησε την κριτική της καπιταλιστικής κοινωνικής σχέσης στο περιθώριο. Εννοούμε, εφόσον αναφερόμαστε στη σφαίρα της εκπαίδευσης, ότι εγκατέλειψε την κριτική ενός βασικότατου χαρακτηριστικού του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής: του διαχωρισμού διανοητικής και χειρωνακτικής εργασίας. Ο μηχανισμός στον οποίο έχει ανατεθεί η αναπαραγωγή και διαιώνιση αυτού του διαχωρισμού στο εσωτερικό της καπιταλιστικής κοινωνίας είναι η εκπαίδευση και για αυτό το λόγο η αστική εκπαίδευση δέχθηκε ήδη από τον 19^ο αιώνα τα βέλη της κριτικής όσων επιθυμούσαν την αλλαγή των κοινωνικών σχέσεων προς κομμουνιστική κατεύθυνση.

Ο Κροπότκιν στο κείμενό του *Διανοητική και χειρωνακτική εργασία*⁽⁴⁾ [1890] θα προτείνει την «ολοκληρωμένη εκπαίδευση» (*éducation intégrale*) ως μέσο για το ξεπέρασμα του διαχωρισμού διανοητικής και χειρωνακτικής εργασίας. Στην οπτική του Κροπότκιν, η γνώση θα πρέπει να μεταδίδεται αρχικά, στις μικρότερες ηλικίες, μέσω του παιχνιδιού και, στη συνέχεια, μέσω πρακτικών δραστηριοτήτων, εξοβελίζοντας την απομνημόνευση και συνδυάζοντας τις θεωρητικές σπουδές με την πρακτική εφαρμογή. Όπως χαρακτηριστικά θα γράψει, η αληθινή αρχή της διδασκαλίας θα πρέπει να είναι «από τα μάτια και τα χέρια στο νου». Για τον Κροπότκιν πέρα από τα ηθικά οφέλη που θα επιφέρει η ολοκληρωμένη εκπαίδευση στη ζωή των ανθρώπων, θα συνεισφέρει σημαντικά και στην επιστημονική πρόοδο καθώς πολλές εφευρέσεις που βελτίωσαν τις συνθήκες διαβίωσης των ανθρώπων δεν πραγματοποιήθηκαν από επιστήμονες με θεωρητική κατάρτιση, αλλά από χειρωνακτες που βασίστηκαν στην παρατήρηση και τη συλλογική εμπειρία.

Ο Μπακούνιν στο κείμενό του *Η καθολική εκπαίδευση*⁽⁵⁾ [1869], αφού επισημάνει το ρόλο που παίζει η εκπαίδευση στην αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων και τη διαίωξη της κυριαρχίας της αστικής τάξης και

(4) Εμπεριέχεται στο *Αναρχοκομμουνισμός: η διερεύνηση του μέλλοντος στο παρόν*, εκδ. Κόκκινο Νήμα, Αθήνα 2004.

(5) Εμπεριέχεται στο *Για έναν αντιξουσιαστικό σοσιαλισμό*, εκδ. Ελεύθερος Τύπος, Αθήνα χ.χ.

του κράτους πάνω στην εργατική τάξη, θα προβάλλει το αίτημα για ολοκληρωμένη εκπαίδευση (πλήρη εκπαίδευση) «για το λαό» ώστε να μη βρεθεί καμία τάξη που θα μπορέσει στο εξής να μάθει περισσότερα και μ' αυτό τον τρόπο να εξουσιάσει και εκμεταλλευτεί τις εργατικές μάζες. Ο Μπακούνιν χώριζε τη διδασκαλία σε δύο μέρη: το γενικό και το ειδικό. Το γενικό μέρος αποτελούσαν στοιχεία όλων των επιστημών, τα οποία θα βοηθούσαν τους μαθητές να αναπτύξουν το πνεύμα τους ώστε να μπορέσουν αργότερα να επιλέξουν την ειδικότητα που ταίριαζε περισσότερο στην κλίση τους. Το ειδικό συνίστατο στην ειδίκευση σε ορισμένα επιστημονικά πεδία που αλληλοσυμπληρώνονται. Η θεωρητική διδασκαλία θα έπρεπε να συνοδεύεται απαραίτητα από τη βιομηχανική ή πρακτική διδασκαλία για τη δημιουργία πραγματικά ολοκληρωμένων ανθρώπων. Για την εφαρμογή της ολοκληρωμένης εκπαίδευσης θεωρούσε απαραίτητη την οικονομική χειραφέτηση της εργατικής τάξης, προϋπόθεση που θα μπορούσε να προάγει και την πολιτική και διανοητική χειραφέτησή της.

Ο Μαρξ δεν άφησε ένα ολοκληρωμένο κείμενο με τις απόψεις του για την εκπαίδευση στην κομμουνιστική κοινωνία και την υπέρβαση του διαχωρισμού χειρωνακτικής και διανοητικής εργασίας. Κάποιες απόψεις του μπορούμε να βρούμε στον πρώτο τόμο του *Κεφαλαίου*, στις παρατηρήσεις του πάνω στις διατάξεις της εργοστασιακής νομοθεσίας στην Αγγλία σχετικά με την υγεία και την εκπαίδευση. Ο Μαρξ, ξεκινώντας από την παρατήρηση ότι τα παιδιά που εργάζονταν είχαν εξίσου καλές επιδόσεις με τους μαθητές που δεν εργάζονταν κατέληγε ότι: *«από το εργοστασιακό σύστημα βλάστησε το φυτό της αγωγής του μέλλοντος, που θα συνδυάζει για όλα τα παιδιά πέρα από μian ορισμένη ηλικία την παραγωγική εργασία με την εκπαίδευση και τη γυμναστική, όχι μόνο σαν μέθοδο για την αύξηση της κοινωνικής παραγωγής, μα και σαν μοναδική μέθοδο για τη δημιουργία ολόπλευρα ανεπτυγμένων ανθρώπων»*.⁽⁶⁾ Πίστευε ότι η ανάπτυξη των αντιφάσεων του καπιταλιστικού βιομηχανικού συστήματος θα οδηγούσε στη διάλυσή του και στο σχηματισμό μιας νέας μορφής παραγωγικών σχέσεων, στην *«αντικατάσταση του μερικού ατόμου, του απλού φορέα μιας κοινωνικής μερικής λειτουργίας, με το ολόπλευρα αναπτυγμένο άτομο, για το οποίο οι διάφορες κοινωνικές λειτουργίες δεν είναι παρά διαδοχικοί τρόποι δραστηριότητας»*.⁽⁷⁾

(6) Καρλ Μαρξ, *Το Κεφάλαιο*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2005, σελ. 501.

(7) Ό.π., σελ. 505.

Κάποιες πρακτικές προτάσεις του Μαρξ για την εκπαίδευση μπορούμε να βρούμε σε κείμενα που έγραψε στα πλαίσια των συζητήσεων της Α' Διεθνούς. Στις *Οδηγίες προς τους Αντιπροσώπους του Προσωρινού Κεντρικού Συμβουλίου για Διάφορα Ζητήματα, 4. Εργασία Νέων και Παιδιών (και των δύο φύλων)* [1866] αναγνωρίζει ως «προοδευτική, υγιή και δικαιολογημένη τάση, την τάση της σύγχρονης βιομηχανίας να εντάσσει τα παιδιά και τους νέους και των δύο φύλων στο μεγάλο έργο της κοινωνικής παραγωγής», έστω κι αν το κεφάλαιο την έχει «διαστρέψει», και ισχυρίζεται ότι «σε μια ορθολογική κατάσταση της κοινωνίας κάθε παιδί από την ηλικία των 9 ετών θα πρέπει να γίνεται παραγωγικός εργάτης».

Τα παιδιά θα χωρίζονταν σε τρεις ηλικιακές κατηγορίες: από τα 9 μέχρι τα 12, από τα 13 μέχρι τα 15 και από τα 16 μέχρι τα 17. Τα παιδιά της πρώτης κατηγορίας θα έπρεπε να εργάζονται δύο ώρες, της δεύτερης τέσσερις και της τρίτης έξι ώρες. Κανένα παιδί δε θα έπρεπε να απασχολείται σε νυχτερινές και ανθυγιεινές εργασίες και κανένας γονιός ή εργοδότης δε θα έπρεπε να απασχολεί παιδιά εάν η εργασία δε συνδυαζόταν με την παροχή εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση που θα έπρεπε να λαμβάνουν τα παιδιά γινόταν αντιληπτή ως «διανοητική/σωματική εκπαίδευση» και ως «τεχνική κατάρτιση», η οποία θα έπρεπε να παρέχει «τις γενικές αρχές κάθε παραγωγικής διαδικασίας και ταυτόχρονα να εισάγει το παιδί και τον νέο στην πρακτική χρήση και το χειρισμό των στοιχειωδών εργαλείων όλων των κλάδων». Τα έξοδα για την εκπαίδευση των παιδιών θα καλύπτονταν από την πώληση των προϊόντων της εργασίας τους στα τεχνικά σχολεία, που δε διευκρινιζόταν αν θα ήταν δημόσια ή ιδιωτικά. Η Α' Διεθνής ευελπιστούσε ότι «ο συνδυασμός αμειβόμενης παραγωγικής εργασίας, διανοητικής εκπαίδευσης, σωματικής άσκησης και τεχνικής κατάρτισης θα ανύψωνε την εργατική τάξη πολύ πιο πάνω από το επίπεδο των ανώτερων και μεσαίων τάξεων».

Οι απόψεις αυτές που καταγράφηκαν στα ντοκουμέντα της Α' Διεθνούς σήμερα είναι βέβαιο ότι ακούγονται αναχρονιστικές και ίσως αντιδραστικές. Στις μέρες μας η κυρίαρχη αντίληψη για την παιδική ηλικία είναι τελείως διαφορετική από αυτή που κυριαρχούσε το 19^ο αιώνα, ενώ η συλλογική εργατική εμπειρία –που πάνω της στηρίζονταν οι διάφορες ιδεολογίες αυτοπραγμάτωσης μέσω της εργασίας εκείνη την εποχή– έχει πάψει πλέον να αποτελεί κτήμα των ίδιων των εργατών. Άλλωστε και το ντοκουμέντο της Α' Διεθνούς στο οποίο αναφερθήκαμε αναγνώριζε ότι οι προτάσεις αυτές

αποτελούσαν «μόνο τα πιο απαραίτητα αντίδοτα στις τάσεις ενός κοινωνικού συστήματος που υποβαθμίζει τον εργάτη σε απλό εργαλείο για τη συσσώρευση του κεφαλαίου». Ο συνδυασμός εργασίας και εκπαίδευσης, στην οπτική του οργανωμένου εργατικού κινήματος εκείνης της εποχής, εξυπηρετούσε δύο σεβαστούς σκοπούς: ο πρώτος ήταν η υπέρβαση του διαχωρισμού που είχε αρχίσει να δημιουργείται ανάμεσα στην εργασία και το σχολείο, ανάμεσα στη σφαίρα της κουλτούρας και της παιδείας και την οικονομική σφαίρα. Τα παιδιά θα μπορούσαν να συμμετάσχουν στην παραγωγική διαδικασία και οι ενήλικες να συνεχίσουν να μαθαίνουν στο χώρο εργασίας τους ή έξω από αυτόν. Ο δεύτερος ήταν η υπέρβαση του διαχωρισμού διανοητικής και χειρωνακτικής εργασίας. Οι εργαζόμενοι θα απελευθερώνονταν από τις μονοδιάστατες και ανιαρές εργασίες τους, είτε χειρωνακτικές είτε διανοητικές, και θα τους δινόταν η δυνατότητα να αναπτύξουν πληρέστερα όλες τις πτυχές της προσωπικότητάς τους.

Το προβληματικό στοιχείο των απόψεων αυτών όμως είναι η απουσία οποιασδήποτε κριτικής στο περιεχόμενο της εκπαίδευσης και της εργασίας. Τόσο η εκπαίδευση όσο και η εργασία αντιμετωπίζονται ως ουδέτερες. Ο θετικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης εμφανίζεται ως δεδομένος –ενώ το εκπαιδευτικό σύστημα εκείνης της εποχής κάθε άλλο παρά θετικά αντιμετωπιζόταν από το προλεταριάτο– και δε γίνεται καμία συγκεκριμένη αναφορά στον κριτικό χαρακτήρα που θα έπρεπε να έχει. Στη νεωτερική εποχή που η εκπαίδευση ως διαχωρισμένη σφαίρα προσανατολίζεται σταθερά στο να προσαρμόσει τα παιδιά στην αυριανή εργασιακή πειθαρχία, από μια κριτική της εκπαίδευσης δε θα μπορούσε να λείπει η κριτική της εργασίας. Αντίθετα, ο Μαρξ σε αυτά τα αποσπάσματα φαίνεται να εγκαταλείπει ακόμα και την κριτική της επιστήμης που είχε διατυπώσει στα *Grundrisse*, υιοθετώντας μια καθαρά θετικιστική οπτική.

Την ίδια οπτική υιοθετεί ο Μαρξ και απέναντι στην εργασία. Από τα αποσπάσματα που παραθέσαμε, απουσιάζει η άρνηση της εργοστασιακής εργασίας που είχε εκφράσει ένα κομμάτι τουλάχιστον του προλεταριάτου της εποχής του, αλλά και ο ίδιος ο Μαρξ στο σημαντικότερο κομμάτι του έργου του. Εάν, από τη μια η εργασία κοινωνικοποιεί τον άνθρωπο αφού διδάσκει τη συνεργασία και προσφέρει τις απαραίτητες πρακτικές γνώσεις για τον έλεγχο της παραγωγής, από την άλλη είναι αλλοτριωμένη και παράγει πνευματική και σωματική εξαθλίωση. Το βιομηχανικό σύστημα, «φύτρο

της αγωγής του μέλλοντος» κατά τον Μαρξ, προκαλούσε την αντίδραση της εργατικής τάξης και σε πολλές περιπτώσεις χρειάστηκε η ωμή βία για να προσαρμοστεί σε αυτό. Όλα αυτά φυσικά ήταν γνωστά στον Μαρξ ο οποίος αφιέρωσε το έργο του στην κριτική της καπιταλιστικής κοινωνίας. Πώς εξηγείται τότε αυτή η αντίφαση; Το λάθος του Μαρξ εδώ είναι ότι δεν έχει ως αφετηρία την ταξική πάλη της εποχής του. Η αντίληψή του ότι κομμουνισμός είναι «το πραγματικό κίνημα που καταργεί την υπάρχουσα τάξη πραγμάτων» –σε αυτή την περίπτωση το εργατικό κίνημα της εποχής του Μαρξ, το οποίο θα έπρεπε να δώσει τις δικές του απαντήσεις στα προβλήματα που θα εμφάνιζε η μετάβαση από την καπιταλιστική στη σοσιαλιστική κοινωνία– αντικαθίσταται σταδιακά από μια **προγραμματική** αντίληψη και η δημιουργικότητα της εργατικής τάξης δίνει τη θέση της στην πολιτική έμπνευση των διανοούμενων. Αυτή η αντίληψη έθρεψε τον κρατικίστικο ρεφορμισμό της σοσιαλδημοκρατίας και οδήγησε στο λενινισμό και το σταλινισμό. Με τα γνωστά τραγικά αποτελέσματα για την κομμουνιστική κριτική της εκπαίδευσης και της καπιταλιστικής κοινωνίας.

Κλείνοντας αυτή τη σύντομη αναφορά στην πρώιμη κριτική του διαχωρισμού διανοητικής και χειρωνακτικής εργασίας, ξαναγυρίζουμε σ' αυτό που δείξαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο: η κριτική αυτή, που επανεμφανίστηκε για ένα σύντομο διάστημα μετά το '68, έχει εξαφανιστεί από το λόγο της σημερινής αριστεράς· και ακόμα χειρότερα, οι πολιτικές και συνδικαλιστικές οργανώσεις της αριστεράς αναπαρήγαγαν στο εσωτερικό τους αυτόν το διαχωρισμό. Αυτό οφείλεται στο ότι η υπέρβαση του διαχωρισμού αυτού δεν μπορεί να επιτευχθεί χωρίς την κατάργηση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, τον οποίο η αριστερά έχει πάψει να αρνείται στην πράξη. Ένα αίτημα που θα μπορούσε να βάλει το εργατικό κίνημα και το οποίο θα αμφισβητούσε το διαχωρισμό αυτό σήμερα θα ήταν η κατάργηση της υπάρχουσας ιεραρχίας των μισθών και η αύξηση των μισθών των ανειδίκευτων προς τα πάνω.

Είναι η επιστήμη ουδέτερη;

Μέσα στη σχέση κεφάλαιο δεν είναι δυνατό να υπάρξει «αγνή γνώση», «γενική μόρφωση», «συνολική παιδεία» και «έρευνα για τις ανάγκες της κοινωνίας». Πίσω από την επιφάνεια της εκπαιδευτικής διαδικασίας ως «αυτόνομης» σφαίρας κρύβεται η επεξεργασία και συστηματική ανάλυση της απαλλοτριωμένης από το κεφάλαιο πρακτικής εργατικής εμπειρίας· το κεφάλαιο έπρεπε να διαχωρίσει τον έλεγχο της οργάνωσης της παραγωγής από την πρακτική εμπειρία των άμεσων παραγωγών για να μπορέσει να οργανώσει την παραγωγική διαδικασία προς όφελός του. Μέσα σ' αυτήν την «αυτόνομη σφαίρα», η απαλλοτριωμένη εμπειρία απογυμνώνεται σχεδόν από κάθε στοιχείο άρνησης της καταπίεσης και της εκμετάλλευσης και στη συνέχεια παίρνει τη μορφή της «αντικειμενικής» επιστημονικής γνώσης, δηλαδή της γνώσης που παράγεται και αναπαράγεται σύμφωνα με την ορθολογικότητα του κεφαλαίου.

Η μορφή και το περιεχόμενο της επιστημονικής γνώσης προκύπτουν ως αποτέλεσμα μιας διπλής διαδικασίας: αρχικά, ως απόσπαση της πρακτικής εργατικής εμπειρίας που διαμορφώνεται στο επίπεδο της παραγωγής και, στη συνέχεια, ως αφαίρεση και επανακωδικοποίηση της εμπειρίας αυτής, η οποία πλέον αναδιοργανώνεται και μετατρέπεται σε αφηρημένο προϊόν της καπιταλιστικής ορθολογικότητας⁽⁸⁾· ο ίδιος ο χώρος του εργαστη-

(8) «[...] Η ατμομηχανή, ακόμη και στις θεμελιώδεις αρχές της, το τρένο, το ατμόπλοιο, το τηλέφωνο, ο φωνόγραφος, η ηλεκτρική μηχανή, η κλωστική μηχανή, ο φάρος, οι σκυροστρωμένοι δρόμοι, η ασπρόμαυρη και η έγχρωμη φωτογραφία και χιλιάδες λιγότερο σημαντικά πράγματα, δεν έχουν εφευρεθεί από επαγγελματίες επιστήμονες [...] Άνθρωποι που έλαβαν μόνο στοιχειώδη εκπαίδευση, που μάζεψαν απλά τα ψίχουλα της γνώσης από τα τραπέζια των πλουσίων και που έκαναν τα πειράματά τους με τα πιο πρωτόγονα μέσα –ο δικαστικός υπάλληλος Smeaton, ο κατασκευαστής εργαλείων Watt, ο χειριστής πέδης Stephenson, ο μαθητευόμενος αργυροχρυσόχοος Fulton, ο μυλωνάς Rennie, ο χτίστης Telford και εκατοντάδες άλλοι που τα ονόματά τους παραμένουν άγνωστα ήταν, όπως δικαίως λέει ο κος Smeaton, “οι πραγματικοί δημιουργοί του νεότερου πολιτισμού”». Π. Κροπότκιν, *Διανοητική και χειρωνακτική εργασία*, ό.π. Χρειάζεται να τονίσουμε εδώ ότι η διαδικασία της απόσπασης της εργατικής εμπειρίας δεν περιορίστηκε για πολύ στην απλή ιδιοποίηση των τελικών (τεχνολογικών) προϊόντων της εργασίας από τους ατομικούς καπιταλιστές και ότι αυτή η διαδικασία απόσπασης σύντομα ακολουθήθηκε από την εντονότερη χρήση μαθηματικών μοντέλων όχι μόνο στις παραγωγικές, αλλά και τις φυσικές διαδικασίες από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και μετά. Επιπλέον, από την εποχή αυτή και μετά, θα αναπτυχθούν περιοχές των μαθηματικών που δεν έχουν τις ρίζες τους στη Φυσική –όπως για παράδειγμα η θεωρία πιθανοτήτων, η θεωρία παιγνίων, η θεωρία πληροφορίας και η μοντέρνα άλγεβρα, οι οποίες θα προσανατολιστούν

ρίου συμπυκνώνει αυτή τη διπλή διαδικασία αφού είναι ο κατεξοχήν χώρος αναπαραγωγής των συνθηκών από τις οποίες προκύπτει η ελεγχόμενη από το κεφάλαιο και τον ορθολογισμό του πρακτική εμπειρία. Είναι το ιστορικό αποτέλεσμα μιας σειράς ηττών των άμεσων παραγωγών μέσα στη συγκρουσιακή διαδικασία της αέναης πρωταρχικής συσσώρευσης: με τη σταδιακή επιβολή του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, οι άμεσοι παραγωγοί διαχωρίζονται από τα μέσα για την παραγωγή της ζωής τους. Είναι αναγκασμένοι πλέον για να επιβιώσουν να πουλάνε την εργατική τους δύναμη στον ιδιοκτήτη των μέσων παραγωγής (είτε αυτός είναι ιδιώτης είτε το κράτος), να μετατραπούν σε μισθωτούς εργάτες. Μέσω αυτής της αγοραπωλησίας, οι σωματικές και πνευματικές δημιουργικές δυνατότητές τους, που έχουν διαχωριστεί από αυτούς σε τέτοιο βαθμό ώστε να γίνουν εμπόρευμα, περνούν στον έλεγχο του κεφαλαίου, χρησιμοποιούνται για την αξιοποίησή του, γίνονται με λίγα λόγια παραγωγικές δυνάμεις του κεφαλαίου. Η πιο χειροπιαστή πτυχή αυτής της απαλλοτρίωσης είναι η μηχανή: *«Εδώ λοιπόν ο συγκεκριμένος τρόπος εργασίας εμφανίζεται άμεσα να μεταφέρεται από τον εργάτη στο κεφάλαιο με τη μορφή της μηχανής, κι αυτή η μετάθεση να απαξιώνει το εργατικό δυναμικό του εργάτη. Γι' αυτό και η πάλη των εργατών ενάντια στα μηχανήματα. Αυτό που ήταν δραστηριότητα του ζωντανού εργάτη γίνεται δραστηριότητα της μηχανής. Έτσι παρουσιάζεται στον εργάτη χειροπιαστά η ιδιοποίηση της εργασίας από το κεφάλαιο, το κεφάλαιο να απορροφά τη ζωντανή εργασία – 'σαν ερωτοχτυπημένο'»*.⁽⁹⁾

Αυτή η διπλή ιστορική διαδικασία παραγωγής της επιστημονικής γνώσης έχει καταστεί αμφίδρομη ήδη από τις απαρχές του βιομηχανικού καπιταλισμού με αποτέλεσμα τη διαρκή συσσώρευση και πρόοδό της, έστω και με ασυνέχειες, και έχει οδηγήσει στο διαρκή μετασχηματισμό της πρακτικής εργατικής εμπειρίας, την ανάπτυξη παραγωγικών εφαρμογών (για παράδειγμα, οι θετικές επιστήμες) και τον έλεγχο συνολικά της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης (για παράδειγμα, η ιατρική, η ψυχολογία και η κοινωνιολογία): *«Όλες οι επιστήμες έχουν αιχμαλωτιστεί στην υπηρεσία του κεφαλαίου [...] Η εφεύρεση γίνεται επιχείρηση και η εφαρμογή της επιστήμης στην ίδια την άμεση παραγωγή γίνεται σκοπιά που την καθορίζει και την παρακινεί»*.⁽¹⁰⁾ Έτσι, η τεχνολογική πρόοδος, η οποία εμφανίζεται ως φυσι-

στην προσομοίωση όχι μόνο φυσικών αλλά και κοινωνικών διαδικασιών.

(9) Καρλ Μαρξ, *Grundrisse*, τόμος Β', εκδ. Στοχαστής, Αθήνα 1990.

(10) Καρλ Μαρξ, ό.π.

κή διαδικασία, είναι ουσιαστικά η ανάπτυξη των αλλοτριωμένων παραγωγικών δυνάμεων προς όφελος της διευρυμένης αναπαραγωγής του κεφαλαίου. Η επιστημονική γνώση είναι η γνώση που απαλλοτριώθηκε από την άμεση πρακτική εμπειρία του συλλογικού εργάτη και κατέληξε να έχει τη δική της ανάπτυξη και εννοιολογική αυτονομία κάτω από τον έλεγχο του κεφαλαίου. Η χωροταξική αυτονόμηση του χώρου μέσα στον οποίο παράγεται η επιστημονική γνώση (το εργαστήριο), η απόσπαση εργάσιμου χρόνου από την παραγωγή και η μεταμόρφωσή του σε χρόνο εκπαίδευσης και η εννοιολογική αυτονομία της επιστήμης συνιστούν τον πυρήνα της υποτιθέμενης αντικειμενικότητας της γνώσης που παράγεται «ανεξάρτητα» από την παραγωγική διαδικασία. Για το κεφάλαιο, η επιστημονική γνώση πρέπει να θεωρείται ταξικά ουδέτερη, γιατί παράγεται με έναν «αντικειμενικό», υπεράνω πάσης αμφισβήτησης, τρόπο.⁽¹¹⁾

Αφού λοιπόν η συλλογική, πρακτική γνώση διαχωρίστηκε σε επιστήμη, έγινε απαραίτητη η δημιουργία ενός διακριτού θεσμού ο οποίος να την αναπτύσσει και ταυτόχρονα να παράγει εκείνη την ειδικευμένη εργατική δύναμη που θα ενσωματώσει ξανά παραγωγικά την επιστημονική γνώση μέσα στο συνολικό κύκλο αναπαραγωγής του κεφαλαίου. Αυτός ο θεσμός είναι το πανεπιστήμιο, το οποίο, ως ανώτερη βαθμίδα της καπιταλιστικής εκπαίδευσης, επεξεργάζεται, παρέχει και πιστοποιεί την αντικειμενοποιημένη γνώση. Το πανεπιστήμιο προσφέρει την ιεραρχημένη γνωσιακή βάση για την αναπαραγωγή του διαχωρισμού διανοητικής-χειρωνακτικής εργασίας μέσω των διαβαθμισμένων πτυχίων που χορηγεί -πάντα εντός των ορίων που του θέτουν οι κυκλικές φάσεις απο-ειδίκευσης και επανειδίκευσης που επιβάλλει ο αέναος κύκλος της καπιταλιστικής συσσώρευσης- ενσωματώνει στην καπιταλιστική διαδικασία αξιοποίησης δυο μορφές εργασίας: αυτή που

(11) Είναι φανερό από τα παραπάνω ότι δεν έχει νόημα να μιλάμε για «προλεταριακή» επιστημονική γνώση· και μόνο η ιστορική προέλευση και χρήση της επιστημονικής γνώσης αρκούν για να απορριφθεί ένα τέτοιο σχέδιο. Αυτό δε σημαίνει, όμως, ότι αρνούμαστε την ύπαρξη μιας αντικειμενικής πραγματικότητας και τη δυνατότητα γνώσης αυτής, που οι διαφόρων αποχρώσεων μεταμοντέρνοι θέλουν να μας κάνουν να πιστέψουμε ότι δεν υπάρχει. Για μας, γνώση της αντικειμενικής πραγματικότητας σημαίνει κατανόηση και ανάδειξη των αντιφάσεων και των στιγμών άρνησής της. Γι' αυτό και η πλήρης μελέτη και ερμηνεία του κόσμου μπορεί να γίνει μόνο στα πλαίσια του πρακτικού αγώνα για την αλλαγή του. Απορρίπτοντας το κυρίαρχο μοντέλο παραγωγής της επιστημονικής γνώσης, το θετικιστικό μοντέλο, με όποιες μορφές και αν εμφανίζεται, δεν αποποιούμαστε και τη δυνατότητα θεωρητικής κριτικής του κόσμου, γιατί αυτή είναι αναπόσπαστο κομμάτι της αλλαγής του.

απαιτεί τη λεγόμενη επιστημονική κατάρτιση και αυτή που βασίζεται στις τεχνικές γνώσεις. Με τον τρόπο αυτό επιτελείται η διαίρεση της εργατικής τάξης και, καθώς η μια μορφή εργασίας (η διανοητική) παρουσιάζεται ανώτερη από την άλλη (την τεχνική-χειρωνακτική), τα κομμάτια της εργατικής τάξης που επιτελούν την αντίστοιχη εργασία εμφανίζονται ως το ένα ανώτερο κοινωνικά από το άλλο.⁽¹²⁾

Θα ήταν λάθος, όμως, να θεωρήσουμε ότι εδώ εδράζεται η πραγματική βάση για τη διαίρεση της εργατικής τάξης και τη διάσπαση της ενιαίας εργασιακής διαδικασίας στη διανοητική, χειρωνακτική ή συναισθηματική όψη της. Η πραγματική βάση αυτής της διαίρεσης δε βρίσκεται στο επίπεδο της γνώσης, αλλά στο επίπεδο των σχέσεων παραγωγής· από εκεί ξεκινάει και εκεί καταλήγει η διαίρεση της εργασίας σε διανοητική και χειρωνακτική: μέσα στην πραγματικότητα της κεφαλαιακής σχέσης και σε αυτό το επίπεδο, εν τέλει, είναι που θα ανατραπεί. Το ίδιο λάθος θα ήταν να θεωρήσει κανείς ότι η διπλή ιστορική διαδικασία παραγωγής της «αυτονομημένης» επιστήμης, στην οποία αναφερθήκαμε, θα μπορούσε να είχε έρθει εις πέρας χωρίς τη διαμεσολάβηση του κράτους. Ακόμα και οι αντιλήψεις των ίδιων των εργατών και των εργατριών για τη φύση της εργασίας, ο τρόπος με τον οποίο υποβιβάζουν ή αναβαθμίζουν τη «χειρωνακτική» ή τη «διανοητική» πλευρά της εργασίας αντίστοιχα, αναπαράγοντας έτσι την καπιταλιστική ιδεολογία συνδέονται άμεσα με τον τρόπο με τον οποίο απαιτούν από το κράτος την ικανοποίηση των προσδοκιών τους, όπως και με τον τρόπο με τον οποίο το κράτος τους κοινωνικοποιεί ως πολίτες μέσω της εκπαιδευτικής λειτουργίας.

(12) Η πρόσφατη πάντως διαδικασία διανοητικοποίησης ενός μεγάλου τμήματος της χειρωνακτικής εργασίας, μέσω της πανεπιστημιοποίησης της κατάρτισης, έρχεται να μας θυμίσει ότι η διάκριση διανοητικής και χειρωνακτικής εργασίας ήταν και θα είναι πάντα σχετική, καθώς σ'αυτές τις δύο μορφές εργασίας δεν μπορεί ποτέ να αντιστοιχεί ένα ομοιογενές και μονόπλευρο περιεχόμενο.

Μαζικοποίηση, κρίση και αναδιάρθρωση του πανεπιστημίου

Η μορφή λοιπόν την οποία λαμβάνει το πανεπιστήμιο έχει άμεση σχέση με τις εκάστοτε ανάγκες της κεφαλαιοκρατικής συσσώρευσης και της αναπαραγωγής των καπιταλιστικών σχέσεων, άρα με την ιστορικότητα της ταξικής πάλης. Το μαζικό, δημόσιο πανεπιστήμιο αρχίζει να αναπτύσσεται στη Δύση κυρίως μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο μέσα στο πλαίσιο του σοσιαλδημοκρατικού «συμβιβασμού» ανάμεσα στο κεφάλαιο και την εργατική τάξη. Το κράτος –πολιτική μορφή της καπιταλιστικής κοινωνίας και ταυτόχρονα συλλογικός καπιταλιστής-αναλαμβάνει εξ ολοκλήρου την ευθύνη της οργάνωσης και λειτουργίας του πανεπιστημίου, προσπαθώντας να το εντάξει, στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, στην υπηρεσία των αναγκών της κεφαλαιοκρατικής συσσώρευσης και της νομιμοποίησης των εκμεταλλευτικών σχέσεων. Η σοσιαλδημοκρατική διαχείριση, που επιλέχθηκε από το παγκόσμιο κεφάλαιο για να προληφθεί το ξέσπασμα μιας νέας κοινωνικής κρίσης μετά τον πόλεμο, επέτρεπε την αύξηση των μισθών (και άρα του βιοτικού επιπέδου της εργατικής τάξης) στο βαθμό που διασφαλιζόταν η συνεχής αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας, ώστε να επιτυγχάνεται η απαιτούμενη κερδοφορία. Ακόμα και ο λεγόμενος «ψυχρός πόλεμος» πρέπει να ιδωθεί υπό αυτό το πρίσμα: ως ανταγωνισμός για την επικράτηση του καταλληλότερου για την αστική τάξη μοντέλου διαχείρισης του παγκόσμιου προλεταριάτου. Έτσι, δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στις διαδικασίες άντλησης σχετικής υπεραξίας από τους εργαζόμενους με την ανάπτυξη τεχνολογικών καινοτομιών που να εφαρμόζονται στην παραγωγική διαδικασία. Η απαίτηση, λοιπόν, του κεφαλαίου για γρήγορους ρυθμούς τεχνολογικής ανανέωσης έκανε το πανεπιστήμιο να αναπτύξει περισσότερο την εφαρμοσμένη έρευνα και οδήγησε στην ενσωμάτωση των τεχνικών κλάδων στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση.

Αυτή, όμως, ήταν μόνο η μία όψη της κρατικής εκπαιδευτικής πολιτικής, ως υποσυνόλου της ευρύτερης κρατικής μακροοικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, που οδήγησε σε μια πρώτη μαζικοποίηση του πανεπιστημίου. Η άλλη όψη της εκπαιδευτικής πολιτικής ήταν η προσπάθεια του κράτους να προλάβει και να απορροφήσει τις κοινωνικές εντάσεις που θα μπορούσε να προκαλέσει η εμφάνιση μιας μεγάλης μάζας άνεργων πρώην βετεράνων.

Έχοντας «πικρή» πείρα από τις κινητοποιήσεις των βετεράνων μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η κυβέρνηση των ΗΠΑ –για να εστιάσουμε στην πιο ανεπτυγμένη βιομηχανική χώρα της εποχής– προώθησε την ψήφιση του G. I. Bill, ενός νόμου που παρείχε σε όλους τους βετεράνους τη δυνατότητα να σπουδάσουν, προσφέροντάς τους υποτροφίες που κάλυπταν τα δίδακτρα και τα βιβλία, ακόμα και χαμηλότοκα δάνεια για την αγορά κατοικιών. Υπολογίζεται ότι περίπου το 50% των βετεράνων του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (7,8 εκ. βετεράνοι) έκαναν χρήση των δυνατοτήτων που πρόσφερε ο νέος νόμος. Η πρώτη αυτή διόγκωση του φοιτητικού πληθυσμού οδήγησε στην επέκταση των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες των νέων φοιτητών. Ωστόσο, παρά αυτή την πρώτη θεαματική αύξηση του φοιτητικού πληθυσμού, το μαζικό πανεπιστήμιο με τη σημερινή μορφή του διαμορφώνεται τη δεκαετία του '60. Η σύνδεση των σπουδών με την ανεύρεση καλύτερων θέσεων εργασίας που πρόσφεραν υψηλότερους μισθούς και μεγαλύτερη ασφάλεια, δημιούργησε το αίτημα για διευκόλυνση της πρόσβασης στα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Τα κινήματα της δεκαετίας του '60 ενίσχυσαν αυτήν την τάση απαιτώντας την ευκολότερη πρόσβαση των μειονοτήτων στα αμερικάνικα πανεπιστήμια και την κατάργηση του «πανεπιστημίου της ελίτ» στην Ευρώπη. Στην Ελλάδα η μαζικοποίηση του πανεπιστημίου ξεκίνησε τη δεκαετία του '70 με την ίδρυση των περιφερειακών πανεπιστημίων και την αύξηση του αριθμού των εισακτέων στο πανεπιστήμιο κάτω από την κοινωνική πίεση η οποία συνεχίζεται αμείωτη μέχρι σήμερα. Με τη μαζικοποίηση του πανεπιστημίου αυτή την περίοδο, το σημαντικό δεν είναι πια η ταξική καταγωγή των φοιτητών αλλά η διαμόρφωση και η ένταξή τους στους κοινωνικούς ρόλους που απαιτεί ο καπιταλιστικός καταμερισμός της εργασίας. Με το κεφάλαιο να έχει έναν όλο και περισσότερο κοινωνικό χαρακτήρα, οι υπεύθυνοι για τη χάραξη των πολιτικών του αντιλήφθηκαν ότι για να βελτιωθεί η απαιτούμενη για την ανάπτυξη τεχνολογία, απαιτούνταν και η **επένδυση** (μέσω του κράτους, του συλλογικού καπιταλιστή) **στον ανθρώπινο παράγοντα** της παραγωγικής διαδικασίας, στο εργατικό δυναμικό. Οι απόφοιτοι του πανεπιστημίου αποτελούσαν την ειδικευμένη και αναβαθμισμένη εργατική δύναμη, με άμεσο αντίκτυπο στο ύψος του μισθού και τις δυνατότητες κοινωνικής ανέλιξης.

Ο κύκλος των ταξικών αγώνων (και μέσα στις πανεπιστημιούπολεις) που αναπτύχθηκε κατά τη δεκαετία του '60 στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ (αλλά

και σε πολλές άλλες χώρες, από την Ιαπωνία μέχρι το Μεξικό) έφερε σε κρίση το σοσιαλδημοκρατικό «συμβιβασμό» και μαζί μ' αυτόν και τον κρατικό σχεδιασμό του εργατικού δυναμικού και της έρευνας στα πανεπιστήμια. Η νεοφιλελεύθερη αναδιάρθρωση και μέσω αυτής η υπαγωγή της διαδικασίας λήψης αποφάσεων μέσα στα πανεπιστήμια στη λογική της αγοράς, με τη μορφή του επιχειρηματικού πανεπιστημίου, άρχισε να αποτελεί βασικό στόχο των νέων σχεδιασμών του κράτους.

Το πρώτο μέτρο που πήρε το κεφάλαιο για να αντιμετωπίσει αυτή την **κρίση πειθάρχησης** –έναν από τους βασικούς παράγοντες του ξεσπάσματος της κρίσης υπερσυσσώρευσης τη δεκαετία του '70– ήταν η διαχείριση των προσδοκιών «προς τα κάτω», περικόπτοντας τα κονδύλια που προορίζονταν για τα πανεπιστήμια, επιβάλλοντας τον εξορθολογισμό των δαπανών, την επιβολή διδασκτρών και τη μείωση του φοιτητικού πληθυσμού. Όλα μέτρα που στόχευαν στην επιβολή εντατικοποιημένης φοιτητικής εργασίας. Ταυτόχρονα, το κράτος επιχειρεί να συνδέσει την επιστήμη, τη διδασκαλία και την έρευνα άμεσα με τις ανάγκες ανανέωσης του κύκλου αξιοποίησης του κεφαλαίου. Αυτό γίνεται με την αναπροσαρμογή του εκπαιδευόμενου εργατικού δυναμικού στις νέες μεθόδους παραγωγής μέσω συμμετοχικών σχημάτων και της αναβάθμισης της κατάρτισης. Στη συνέχεια, με την ανάδυση της αξιολόγησης και την αύξηση της ιδιωτικής και στρατιωτικής χρηματοδότησης, το πανεπιστήμιο δε στρέφει απλώς την εκπαιδευτική και ερευνητική διαδικασία προς τις άμεσες ανάγκες των επιχειρήσεων αλλά αρχίζει να αναπτύσσει και το ίδιο επιχειρηματικές δραστηριότητες με σκοπό την άμεση άντληση υπεραξίας. Για το λόγο αυτό κύρια κατεύθυνσή του τείνει να είναι η διεξαγωγή εφαρμοσμένης έρευνας –σε αντίθεση με τη βασική έρευνα που συγκριτικά υποβαθμίζεται– με στόχο την άμεση επιχειρηματική της αξιοποίηση, δηλαδή τη δημιουργία ολοκληρωμένων προϊόντων τα οποία μπορούν να πουληθούν άμεσα. Ως επακόλουθο, χρηματοδοτούνται και αναπτύσσονται οι επιχειρηματικά προσοδοφόροι κλάδοι, όπως η μηχανική, η διοίκηση επιχειρήσεων, η βιοτεχνολογία και τα νομικά, σε βάρος παραδοσιακών επιστημονικών κλάδων όπως οι ανθρωπιστικές σπουδές και οι κοινωνικές επιστήμες. Η σταδιακή αλλαγή του χαρακτήρα και των στόχων της πανεπιστημιακής έρευνας καθιστά πιο στενή τη σχέση των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων με ιδιωτικά και κρατικά επιχειρηματικά συμφέροντα. Σε μεγαλύτερη πλέον κλίμακα οι επιχειρήσεις υπογράφουν ερευνητικά συμβόλαια

με τα πανεπιστήμια και συχνά πανεπιστημιακές υποδομές εκχωρούνται, με νομοθετικές ρυθμίσεις, οι συμβάσεις για ιδιωτική έρευνα.

Με τον τρόπο αυτό, το κράτος επιτυγχάνει να εξορθολογίσει ακόμη περισσότερο την πανεπιστημιακή λειτουργία, διαθέτοντας μεγάλο κομμάτι των χρηματοδοτήσεων προς κατευθύνσεις άμεσης παραγωγής αξίας, δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο θύλακες επιχειρηματικότητας μέσα στα πανεπιστήμια. Η νέα κρατική εκπαιδευτική πολιτική δε συμβάλλει μόνο στη διαμόρφωση της αγοράς εργασίας αλλά πετυχαίνει να αναδιρθώσει τις εργασιακές σχέσεις και εντός του πανεπιστημίου. Μια μεγάλη μάζα ερευνητικού προσωπικού, πτυχιούχοι ερευνητές, μεταπτυχιακοί και προπτυχιακοί φοιτητές, επιτελεί έμμισθη, κακοπληρωμένη ή άμισθη εργασία εντός του πανεπιστημίου. Παράλληλα, κυρίως στις αγγλοσαξονικές χώρες, μαζί με το ερευνητικό προσωπικό μαζικοποιείται και το μερικής απασχόλησης διδακτικό προσωπικό. Το παραδοσιακό μοντέλο των ιεραρχικών σχέσεων εντός του πανεπιστημίου μετασχηματίζεται και δημιουργούνται συνθήκες εντατικοποίησης, μηδαμινής ασφαλιστικής κάλυψης και επισφάλειας. Επιπλέον, στα πλαίσια αυτής της διαδικασίας εξορθολογισμού, το ίδιο το ακαδημαϊκό έργο κρίνεται με καπιταλιστικά κριτήρια, στη βάση μετρήσιμων στόχων, ποσοτικοποιώντας τις επιδόσεις των φοιτητών και το διδακτικό και ερευνητικό έργο των διδασκόντων.

Παρά την ευρεία αναδιάρθρωση των γνωστικών αντικειμένων και τη δημιουργία νέων πανεπιστημιακών τμημάτων, δε θεωρούμε ότι η διαδικασία αυτή αναιρεί τη βασική αποστολή του πανεπιστημίου που είναι η προώθηση της κινητικότητας της εργατικής δύναμης μέσω της παροχής βασικών δεξιοτήτων στους αποφοίτους του. Η βασική πλέον τάση είναι η επιβολή της διάβιου εκπαίδευσης και της συνεχούς κατάρτισης σε όλο το εργατικό δυναμικό. Η επιβολή των ελαστικών εργασιακών σχέσεων –σε συνδυασμό με τον πληθωρισμό των πτυχίων και τη συνακόλουθη υποτίμηση των πτυχιούχων στην αγορά εργασίας– έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός υποτιμημένου εργατικού δυναμικού, τόσο σε επίπεδο μισθού όσο και σε επίπεδο εργασιακών δικαιωμάτων. Σε κάθε περίοδο αναδιάρθρωσης είναι πολύ σημαντική η πειθάρχηση της νεολαίας, πόσο μάλλον στη σημερινή εκδοχή της καπιταλιστικής επίθεσης η οποία βασίζεται στους άξονες φιλελευθερισμός-ασφάλεια. Για τον ίδιο ακριβώς λόγο έχουν πολύ μεγάλη σημασία για την εξέλιξη της ταξικής πάλης στην Ελλάδα οι πρόσφατοι αγώνες των φοιτητών.

Η ελληνική περίπτωση

Η διαδικασία μαζικοποίησης του πανεπιστημίου, με τον ταυτόχρονο εξορθολογισμό της λειτουργίας του και τη μεγαλύτερη σύνδεσή του με την αγορά εργασίας (μέσω της παραγωγής και κατανομής ειδικευμένης εργατικής δύναμης), που στις ΗΠΑ και τη Δυτική Ευρώπη εμφανίζεται βασικά μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, στην Ελλάδα λαμβάνει χώρα κυρίως μετά τη μεταπολίτευση.

Τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης, περίοδο αγωνιώδους σταθεροποίησης του αστικού κράτους, το φοιτητικό κίνημα, που λειτουργεί ως παράρτημα των νέων πολιτικών κομμάτων, αγωνίζεται για την αποχουντοποίηση του πανεπιστημίου, για «δημοκρατικές θεσμικές αλλαγές», για ένα «Δημοκρατικό Καταστατικό Χάρτη των ΑΕΙ», για αύξηση των εισακτέων. Ο εθνικός-δημοκρατικός-αντιμπεριαλιστικός χαρακτήρας του μαζικού φ.κ. και η αδυναμία της δεξιάς να ελέγξει ιδεολογικά τον αυξανόμενο φοιτητικό πληθυσμό αφήνουν χώρο για την ανάπτυξη δυναμικών μειοψηφιών, οι οποίες εκμεταλλούνται την αδυναμία του αυταρχικού κράτους να ενσωματώσει τα δημοκρατικά αιτήματα για να θέσουν ζητήματα που αφορούν το ρόλο της εκπαίδευσης σε μια αναπτυσσόμενη καπιταλιστική κοινωνία. Η δεξιά κυβέρνηση αντιδρά στην άνοδο του φ.κ. με την απομαζικοποίηση των ΑΕΙ, την επέκταση της τεχνικής εκπαίδευσης και τη ψήφιση του νόμου 815 που προβλέπει την εντατικοποίηση των σπουδών (v+2), την ενίσχυση της καθηγητικής έδρας κ.ά. Η προσπάθειά της αυτή αποτυγχάνει και το κίνημα των καταλήψεων του 1979 εγκαινιάζει μια τριαντάχρονη ιστορία κοινωνικών αγώνων μέσα στα πανεπιστήμια που μπλόκαραν ή καθυστέρησαν τις απανωτές μεταρρυθμίσεις και προκάλεσαν μια διαρκή εκπαιδευτική κρίση.

Με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, μαζί με τη συγκρότηση ενός υποτυπώδους «κοινωνικού κράτους» και την εφαρμογή μιας κεύσσιανής πολιτικής στο δημόσιο τομέα ψηφίζεται και ο νόμος 1268/82 που έρχεται να ικανοποιήσει χρόνια αιτήματα του κατώτερου ΕΔΠ, εισάγει τα μεταπτυχιακά και τα εξάμηνα και θεσμοθετεί τη φοιτητική συμμετοχή στα πανεπιστημιακά όργανα. Ταυτόχρονα, στα ίδια πλαίσια της «λαϊκής» πολιτικής, αυξάνεται ο αριθμός των εισακτέων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η επιβολή του κράτους των κομμάτων μέσα στο πανεπιστήμιο και οι «δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις» δεν αρκούν για να εξορθολογίσουν την ανώτατη εκπαίδευση.

ση και να τη συνδέσουν με την παραγωγή, αφού αυτή εξαρτάται άμεσα από τη συγκυρία του κύκλου καπιταλιστικής συσσώρευσης. Ως τα μέσα της δεκαετίας του '80, η εκπαίδευση πανεπιστημιακού επιπέδου, με όλα όσα αυτή συνεπαγόταν (απόκτηση ενός «ισχυρού» πτυχίου που με τη σειρά του θα οδηγούσε στην κατάληψη μιας μη απαξιωμένης, κοινωνικά και οικονομικά, θέσης εργασίας στο δημόσιο ή τον ιδιωτικό τομέα) φάνταζε, και ως ένα σημείο ήταν, στα πλαίσια του παραδοσιακού μικροαστισμού και του κρατικού καπιταλισμού, το μέσο εξασφάλισης της επαγγελματικής αποκατάστασης και της κοινωνικής ανέλιξης. Το γεγονός αυτό με τη σειρά του υπέθαλψε μια πληθωριστική έκρηξη των προσδοκιών για κοινωνική άνοδο, η οποία σε συνδυασμό βέβαια με άλλες εκφάνσεις του ταξικού ανταγωνισμού δε θα μπορούσε παρά να οδηγήσει στην **όξυνση της αντίφασης μεταξύ των δύο βασικών λειτουργιών του καπιταλιστικού κράτους**: της αναπαραγωγής/κατανομής/διαίρεσης/κυκλοφορίας της εργατικής δύναμης που πρέπει να εισαχθεί στη διαδικασία αξιοποίησης από τη μια και της νομιμοποίησης των εκμεταλλευτικών κοινωνικών σχέσεων από την άλλη.

Η ηγεμονία της διανοητικής σε σχέση με τη χειρωνακτική εργασία είχε εδραιωθεί τόσο στο ιδεολογικό επίπεδο όσο και υλικά με τη διαφοροποίηση των μισθών και των αντίστοιχων συνθηκών εργασίας.⁽¹³⁾ Αυτό αρχικά αποτελούσε μια στρατηγική επιλογή του ελληνικού κράτους για τη δημιουργία ενός τεχνικο-επιστημονικού σώματος δημόσιων υπαλλήλων, για περισσότερη και ποιοτικότερη εκπαίδευση στα πλαίσια της μεταπολιτευτικής κρατικά ελεγχόμενης καπιταλιστικής ανάπτυξης. Σιγά-σιγά όμως, με το ξέσπασμα της κρίσης, όλο και μεγαλύτερα κομμάτια της εργατικής τάξης άρχισαν να βλέπουν τους πανεπιστημιακούς ή άλλους τίτλους που κατείχαν να μην έχουν πλέον υλικό αντίκρισμα. Η στιγμή κατά την οποία οι γενικευμένες απαιτήσεις για μια εξασφαλισμένη θέση εργασίας θα έρχονταν σε πλήρη αναντιστοιχία με τις ανάγκες μιας αγοράς εργασίας που «απελευθερώνονταν» και άλλαζε επί

(13) Η κενυσιανή πολιτική περιορίστηκε στο δημόσιο τομέα (κυρίως στις ΔΕΚΟ) από τη δεκαετία του '70 και μετά. Στον ιδιωτικό τομέα ο μισθός αντιμετωπίζεται ως κόστος, καθώς οι ελληνικές βιομηχανίες στηρίζονται στο χαμηλό κόστος εργασίας. Οι κινητοποιήσεις της δεκαετίας του '70 στα εργοστάσια ήταν κυρίως απεργίες ενάντια σε απολύσεις καθώς η άνοδος του κόστους εργασίας δημιουργούσε τις λεγόμενες "προβληματικές". Με λίγα λόγια, ο μισθός δεν αντιμετωπίζεται στον ιδιωτικό τομέα ως παράγοντας "ενεργού ζήτησης" και ανάπτυξης. Το μόνο μισθολογικό μέτρο που αφορούσε και τον ιδιωτικό τομέα ήταν η ΑΤΑ που εφαρμόστηκε για λίγα χρόνια τη δεκαετία του '80.

το ελαστικότερον δε θα αργούσε. Η επιλεκτική/καταναμητική λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος σύντομα θα βρισκόταν σε κρίση και στα μάτια του κεφαλαίου και του κράτους του αυτό θα εμφανιζόταν ως ανεπαρκές και παρωχημένο.

Ταυτόχρονα, με την κρίση της σοσιαλδημοκρατίας καταρρέει και η συμμαχία των «προοδευτικών, δημοκρατικών δυνάμεων» μέσα στο φοιτητικό κίνημα. Η ΕΦΕΕ λειτούργησε σχετικά ενιαία τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης όταν την ΠΑΣΠ και την ΠΣΚ ένωνε το όραμα της μεγάλης «δημοκρατικής αλλαγής», όταν δηλ. τα στελέχη τους αποσκοπούσαν στην επάνδρωση του κρατικού μηχανισμού που θα αντικαθιστούσε τη δεξιά. Η άνοδος της ΔΑΠ τη δεκαετία του '80 εκφράζει με στρεβλό τρόπο τη νίκη της κριτικής της πολιτικής που αρθρώθηκε στις καταλήψεις του '79 από τους αυτόνομους⁽¹⁴⁾ και με πολύ ξεκάθαρο τρόπο τη σταδιακή απόσυρση στην ιδιωτική σφαίρα.

Με τη στροφή προς το μονεταρισμό για να αντιμετωπιστεί η κρίση αναπαραγωγής του κεφαλαίου από το 1985 και μετά, συντελείται επίσης μια στροφή από τις «δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις» προς την «αναβάθμιση των ΑΕΙ»: διάσπαση σχολών, απομαζικοποίηση των αθηναϊκών ΑΕΙ, επιλεκτική προώθηση στα μεταπτυχιακά. Πίσω από την ανερχόμενη φιλολογία περί της «δημοσιονομικής κρίσης» των ΑΕΙ και του «φάσματος της ανεργίας» που αντιμετωπίζουν οι πτυχιούχοι βρίσκεται η **καταναμητική κρίση** της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης λόγω της έκρηξης του φοιτητικού πληθυσμού που είχε προηγηθεί. Στις καταλήψεις του 1987 διαμορφώνονται τα χαρακτηριστικά που θα κυριαρχήσουν τα επόμενα είκοσι χρόνια μέσα στο φ.κ.: άμαζες καταλήψεις, μαζικότερες διαδηλώσεις, «ελεγχόμενη σύγκρουση» με τα ΜΑΤ υπό την καθοδήγηση της μειοψηφικής νέας αριστεράς του φ.κ., μετατροπή της ΔΑΠ σε απεργοσπαστικό μηχανισμό μέσα στα ΑΕΙ. Το αποτέλεσμα του κινήματος του '87 ήταν η επιβράδυνση της αναδιάρθρωσης και η ανάδυση νέων δυναμικών μειοψηφιών που εστιάζουν στην επισφάλεια των νέων εργασιακών σχέσεων στον ιδιωτικό τομέα.⁽¹⁵⁾

(14) Στις κινητοποιήσεις του '87 η ΔΑΠ κατέβηκε στα Προπύλαια με πανό «Θέλου-με τον κόσμο και τον θέλουμε τώρα!»

(15) Περισσότερες λεπτομέρειες σε σχέση με τις αλλαγές στην αγορά εργασίας και το πανεπιστήμιο από το 1985 και μετά μπορεί να βρει κανείς στην μπροσούρα της Συνέλευσης ενάντια στην Επισφάλεια με τίτλο *Εργασία, Κίνημα στα Πανεπιστήμια, Επισφάλεια*, Θεσσαλονίκη, Μάρτιος 2007.

Η οικουμενική-διακομματική συναίνεση του 1989-90 ανοίγει το δρόμο προς την πραγματική «εκσυγχρονιστική» αναδιάρθρωση στην εκπαίδευση. Ο νόμος Σουφλιά του 1992 –που προβλέπει κατάτμηση των ΑΕΙ σε δύο κύκλους σπουδών, κρατική επιτροπή αξιολόγησης του έργου των ΑΕΙ, θέσπιση εσωτερικών κανονισμών (με φωτογραφικές διατάξεις εναντίον των καταλήψεων), μείωση κοινωνικών παροχών, ενίσχυση της εξουσίας των τακτικών καθηγητών, δημιουργία Ερευνητικών Πανεπιστημιακών Ινστιτούτων ως ΝΠΙΔ- αποτελεί το σημείο καμπής των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων. Παρά το γεγονός ότι μένει ανεφάρμοστος λόγω των φοιτητικών κινητοποιήσεων, οι καθηγητές που έχουν υπό την εποπτεία τους ερευνητικά προγράμματα και ευρωπαϊκά κονδύλια προωθούν μέσα στη δεκαετία του '90 την «αθόρυβη επιχειρηματοποίηση των ΑΕΙ». Η εξέλιξη αυτή ευνοείται από τις αλλαγές που έχουν συντελεστεί στη σφαίρα της οικονομίας -αναδιάρθρωση ή ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων, ελαστικοποίηση της αγοράς εργασίας, επέκταση της υπερεργασίας καθώς και της μαύρης ή επισφαλούς εργασίας στο δημόσιο τομέα, υποτίμηση μισθών, αποβιομηχάνιση των αστικών κέντρων, αύξηση των επενδύσεων στον τριτογενή τομέα, γενικευμένη απορρύθμιση του «κοινωνικού κράτους» - και από τη γενική απαίτηση για ένα «νέου τύπου» εργατικό δυναμικό.

Η σημαντικότερη εξέλιξη από τα μέσα της δεκαετίας του '90 και μετά ήταν η τεράστια αύξηση του φοιτητικού πληθυσμού (το 1993 φοιτούσε το 26,7% των νέων από 18 έως 21 ετών και το 2004 φτάνει το 60,3%, χωρίς να υπολογίσουμε τους σπουδαστές των ΙΕΚ, των ΚΕΣ και των πανεπιστημίων του εξωτερικού).⁽¹⁶⁾ Η εντυπωσιακή αυτή αύξηση οφείλεται σε τέσσερις κυρίως λόγους:

α) στις φανερές και υπόγειες αντιδράσεις που ακολούθησαν τη ψήφιση του νόμου Αρσένη το 1997· νόμος ο οποίος ήθελε να ρυθμίσει την εισροή στα ΑΕΙ-ΤΕΙ, εισάγοντας αυστηρές διαδικασίες επιλογής και διαχωρισμού των εκπαιδευόμενων από το Λύκειο

β) στην ανάγκη απορρόφησης των ευρωπαϊκών κοινοτικών πόρων για την ίδρυση νέων πανεπιστημιακών τμημάτων. Τα τμήματα αυτά στήθηκαν

(16) Να σημειωθεί ότι τα ποσοστά αυτά αφορούν τους Έλληνες πολίτες. Οι μεταναστευτικές ροές από τις αρχές της δεκαετίας του '90 και μετά είχαν ως αποτέλεσμα το σχηματισμό ενός κομματιού της εργατικής τάξης που ασκεί αποκλειστικά χειρωνακτικές εργασίες και φυσικά έχει ελάχιστη πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση μέχρι σήμερα.

στην επαρχία και τόνωσαν το τοπικό εισόδημα

γ) στους σχεδιασμούς της κρατικής διαχείρισης της ανεργίας για τη συγκρότηση μιας δεξαμενής εφεδρικής, σύνθετης και φθηνής –λόγω πληθωρισμού των πτυχίων- εργατικής δύναμης και

δ) στις απαιτήσεις του τριτογενή τομέα για ειδικευμένο προσωπικό που να προέρχεται από αυτήν τη δεξαμενή.

Με την προσπάθεια εφαρμογής της διακήρυξης της Μπολόνια, οι τάσεις εξορθολογισμού θα επανέρθουν δριμύτερες, ως κομμάτι ενός πιο ολοκληρωμένου νεοφιλελεύθερου σχεδίου αναδιάρθρωσης της ανώτατης εκπαίδευσης, σηματοδοτώντας παράλληλα τη σύμπλευση του ελληνικού κεφαλαίου με τη συνολικότερη καπιταλιστική αναδιάρθρωση σε παγκόσμια κλίμακα. Φυσικά, αυτή η αναδιάρθρωση δεν αφορά μονάχα την εκπαίδευση αλλά και το στενά συνδεδεμένο με αυτήν χώρο της αγοράς εργασίας και της κοινωνικής ασφάλισης.

Ο νέος νόμος-πλαίσιο για την ανώτατη εκπαίδευση, ο οποίος αρχικά είχε κατατεθεί ως προσχέδιο από την κυβέρνηση στα μέσα του 2006 και τελικά ψηφίστηκε εν μέσω του δεύτερου γύρου φοιτητικών κινητοποιήσεων το Μάρτη του 2007, έρχεται να κατοχυρώσει νομικά και να ενισχύσει τις πραγματικές τάσεις επιχειρηματικοποίησης και φιλελευθεροποίησης του πανεπιστημίου. Με μια σειρά διατάξεων προωθείται η εντατικοποίηση (για παράδειγμα, επιβολή ανώτατου χρονικού ορίου σπουδών, προαπαιτούμενων μαθημάτων, κλπ) και η όλο και πιο έντονη επιβολή της εργασίας (για παράδειγμα, χορήγηση φοιτητικών δανείων και ανταποδοτικών υποτροφιών στους φοιτητές με υποχρέωση να εργαστούν ως μερικώς απασχολούμενοι εντός του εκάστοτε πανεπιστημιακού ιδρύματος): προωθούνται επίσης ειδικότερα μέτρα πειθάρχησης των φοιτητών και των εργαζόμενων μέσα στο πανεπιστήμιο (για παράδειγμα, αύξηση του ελάχιστου αριθμού διδακτικών εβδομάδων με στόχο την αποτροπή καταλήψεων επί ποινή απώλειας του εξαμήνου, εισαγωγή εσωτερικού κανονισμού με πληθώρα πειθαρχικών διατάξεων). Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσονται και οι νόμοι για τα ΙΔΒΕ (Ινστιτούτα Δια Βίου Εκπαίδευσης) και την αξιολόγηση που ψηφίστηκαν το 2005. Επιπλέον, προκειμένου να προωθηθεί η νέα εκπαιδευτική πολιτική σχεδιασμού του εργατικού δυναμικού, σύμφωνα με την οποία η επένδυση σε ανθρώπινο κεφάλαιο απαιτεί τη συνυπευθυνότητα του εξατομικευμένου επενδυτή, επιχειρήθηκε η αναθεώρηση του άρθρου 16, η οποία, πέρα από τη φιλολο-

γία που αναπτύχθηκε γύρω από την εισβολή των ιδιωτικών πανεπιστημίων στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης, στοχεύει κατά κύριο λόγο στην αναδιάρθρωση των δημόσιων ιδρυμάτων και στη λειτουργία τους με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια. Με βασικό όπλο τη σχετική υποχρηματοδότηση,⁽¹⁷⁾ το κράτος αναγκάζει τα πανεπιστήμια να επιβιώσουν σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον, επιχειρηματοποιώντας όποιο κομμάτι των δραστηριοτήτων τους είναι δυνατό. Για την ακρίβεια, μαζί με την υποχρηματοδότηση, μέσω του ψηφισθέντος νόμου-πλασίου προωθείται και η επιλεκτική χρηματοδότηση, η οποία θα καθορίζεται μέσω των τετραετών ακαδημαϊκών-αναπτυξιακών προγραμμάτων που όλα τα ΑΕΙ είναι υποχρεωμένα να συντάσσουν. Ανάλογα με το βαθμό «συμμόρφωσης [του κάθε ΑΕΙ] προς τα αποτελέσματα της διαδικασίας αξιολόγησης», όπως αυτή προβλέπεται από το νόμο περί αξιολόγησης της εκπαιδευτικής και ερευνητικής διαδικασίας των ΑΕΙ που αναφέραμε παραπάνω, κάθε πανεπιστημιακό ίδρυμα θα κατατάσσεται ιεραρχικά στη λίστα (επομένως και τα πτυχία των αποφοίτων θα ιεραρχούνται αντίστοιχα στην αγορά εργασίας). Αν θέλουμε να δούμε τί πραγματικά κρύβεται πίσω από το γράμμα του νόμου, εύκολα συμπεραίνουμε ότι το κριτήριο πλέον για επαρκή ή μη-χρηματοδότησή τους αποτελεί το μέγεθος των επενδύσεων και των ερευνητικών δραστηριοτήτων που αυτά διεξάγουν.

Έτσι, λοιπόν, ενώ ο βασικός ρόλος τους δεν έχει φυσικά αλλάξει, τα πανεπιστήμια καλούνται τώρα να επανορίσουν τις στρατηγικές τους για να μπορέσουν να επιτελέσουν το καθήκον της αναπαραγωγής (και ταυτόχρονα πειθαρχησης/διαίρεσης/κατανομής) του εργατικού δυναμικού.

Από την ύπαρξη διδάκτρων για την παρακολούθηση σεμιναρίων κατάρτισης ή μεταπτυχιακών προγραμμάτων οργανωμένων στη βάση συγκεκριμένων εμπορευματικών προδιαγραφών, μέχρι την εντατικοποίηση των

(17) Ενώ, όπως είπαμε, ο αριθμός των φοιτητών στην ανώτατη εκπαίδευση έχει αυξηθεί δραματικά, οι δημόσιες δαπάνες μειώνονται (το 1993 η κρατική δαπάνη ανερχόταν στο 3,94% και το 2004 στο 3,61% του ΑΕΠ). Τα στοιχεία προέρχονται από το βιβλίο των Χρήστου Κάτσικα και Κώστα Θεριανού, *Τα πανεπιστήμια φλέγονται*, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2007. Το εν λόγω βιβλίο –παρά το γεγονός ότι θεωρεί ότι τα πτυχία εν γένει φθναιίνουν σε περιεχόμενο και δικαιώματα– είναι χρήσιμο για όποιον θέλει να μελετήσει παραπέρα τη νέα ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική γιατί εμπεριέχει ορισμένα βασικά τεκμήρια: από τη Μεγάλη Χάρτα των ευρωπαϊκών πανεπιστημίων (1988) και τη Διακήρυξη της Μπολόνια για τον ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης (1999) ως το Ανακοινωθέν του Μπέργκεν (2005) και το Προσχέδιο του νέου νόμου-πλασίου, τον οποίο συζητάμε εδώ.

σπουδών και την επιβολή κατά βάση απλήρωτης (ή έστω κακοπληρωμένης) εργασίας στους φοιτητές (προπτυχιακού ή μεταπτυχιακού/ διδακτορικού επιπέδου) διαγράφεται μια σειρά μέτρων που τελικό σκοπό έχουν τη δημιουργία ενός ευέλικτου, εξατομικευμένου, πειθαρχημένου και υποτιμημένου εργατικού δυναμικού που, να μην το ξεχνάμε, θα κληθεί να αναλάβει ένα όλο και μεγαλύτερο κομμάτι των εξόδων της κοινωνικής του αναπαραγωγής (σε αυτό το πλαίσιο άλλωστε εντάσσεται και ο περιορισμός των δωρεάν συγγραμμάτων που προβλέπεται από το νέο νόμο). Σε καμμία περίπτωση βέβαια δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι η υποτίμηση είναι καθολική, καθώς οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές στοχεύουν κυρίως στην **όξυνση των διαχωρισμών** και στην **εξατομικευμένη επένδυση** σε ανθρώπινο κεφάλαιο μέσω ενός ανταγωνιστικού μοντέλου: τμήματα της εργατικής τάξης απολαμβάνουν μεγαλύτερο μισθό, αν ανήκουν στους «επιτυχημένους» του εκπαιδευτικού συστήματος -έστω και αν πρέπει να δουλεύουν από το πρωί μέχρι το βράδυ. Το καπιταλιστικό κράτος καλείται να διαχειριστεί τις προσδοκίες ενός αναπόφευκτα αυξανόμενου, μορφωμένου και ειδικευμένου προλεταριάτου, όχι μόνο την ανεργία/προσωρινότητά του.

Στην κατεύθυνση αυτή αλλάζει και το νομοθετικό πλαίσιο που ορίζει την έννοια του ασύλου. Το άσυλο αποτελεί τη νομική αποτύπωση των αποτελεσμάτων μιας παλιότερης επίθεσης του προλεταριάτου στο έδαφος της πόλης και έως τώρα διασφάλιζε ως ένα βαθμό μια δυνατότητα κοινωνικής χρήσης του πανεπιστημίου. Με τη νέα ρύθμιση αναγνωρίζεται ως το μέσο για την κατοχύρωση και την προστασία του «δικαιώματος στην εργασία». Με τον τρόπο αυτό, *«οι απεργίες του διδακτικού ή διοικητικού προσωπικού, καθώς και οι καταλήψεις από μέρους των φοιτητών χαρακτηρίζονται πλέον – στο βαθμό που παρακωλύουν την εκπαιδευτική και ερευνητική διαδικασία – ως ενέργειες που παραβιάζουν το πανεπιστημιακό άσυλο! Η ρύθμιση αυτή σημαίνει την ποινικοποίηση των φοιτητικών καταλήψεων αλλά και των απεργιών των καθηγητών ή των διοικητικών υπαλλήλων των πανεπιστημίων»*.⁽¹⁸⁾ Γι' αυτό, ο νέος νόμος προβλέπει τον περιορισμό του ασύλου «στους χώρους των ΑΕΙ που γίνεται εκπαίδευση και έρευνα» με στόχο τη νομιμοποίηση της επέμβασης της αστυνομίας σε εστίες, αίθρια, δρόμους γύρω από τα κτίρια κλπ όταν συμβαίνει κάποια κινητοποίηση ή άλλη «παράνομη» εκδή-

(18) Από το κείμενο *Ο νέος νόμος-πλαίσιο: Η επανανοηματοδότηση της έννοιας του πανεπιστημιακού ασύλου*, Πριονιστήριο «το χρυσό χέρι».

λωση. Ωστόσο, ακριβώς επειδή κάθε καινούριο κρατικό νομοθέτημα αντανακλά ένα συγκεκριμένο, ιστορικά διαμορφωμένο συσχετισμό κοινωνικών δυνάμεων, μένει ανοιχτό το στοίχημα του πώς θα εξελιχθεί από εδώ και πέρα η χρήση και συνεπώς η έννοια του ασύλου.⁽¹⁹⁾

Σημαντική πτυχή του νέου νόμου είναι επίσης η κατάρτιση εσωτερικού κανονισμού στα πανεπιστήμια βάσει ενός προτύπου που εκδίδεται από το Υπουργείο Παιδείας. Ο πρότυπος εσωτερικός κανονισμός δόθηκε στη δημοσιότητα στις αρχές του Μάρτη του 2008 και μεγάλο μέρος του αφορά την εισαγωγή μέτρων πειθάρχησης των φοιτητών μέσω της θεσμοθέτησης διάφορων πειθαρχικών αδικημάτων, ποινών, διαδικασιών και οργάνων. Είναι χαρακτηριστικό ότι ως πειθαρχικό παράπτωμα ορίζεται η «διατάραξη της λειτουργίας και η προσβολή του κύρους του πανεπιστημίου», με άλλα λόγια οι καταλήψεις και οι κινητοποιήσεις. Επιπλέον, ο πρότυπος εσωτερικός κανονισμός εξειδικεύει τις ρυθμίσεις του νέου νόμου-πλαίσιο, όπως π.χ. τη νέα διαδικασία διεξαγωγής εκλογών για την ανάδειξη των πρυτανικών αρχών, τα καθήκοντα του μάνατζερ (ή αλλιώς «γραμματέα») του ΑΕΙ, κλπ. Σύμφωνα με τον πρότυπο εσωτερικό κανονισμό, ο μάνατζερ είναι υπεύθυνος για την οικονομική διαχείριση του πανεπιστημίου, την τήρηση του εσωτερικού κανονισμού, τη σύνταξη των τετραετών αναπτυξιακών προγραμμάτων, την εισήγηση και το συντονισμό της αναδιάρθρωσης των διοικητικών, οικονομικών και τεχνικών υπηρεσιών του ιδρύματος, κ.α. Προκειμένου να επιβληθεί η σύνταξη εσωτερικών κανονισμών και η εκπόνηση τετραετών αναπτυξιακών προγραμμάτων, να επιβληθεί δηλαδή η εφαρμογή του νόμου-πλαίσιο, προβλέπεται η διακοπή της χρηματοδότησης σε περίπτωση μη συμμόρφωσης ενός ιδρύματος.⁽²⁰⁾

(19) Το πρώτο δείγμα εφαρμογής του νέου νόμου στο θέμα του πανεπιστημιακού ασύλου, παρουσιάστηκε στη Θεσσαλονίκη στην πορεία της 8^{ης} Σεπτεμβρίου 2007 στα εγκαίνια της ΔΕΘ. Αστυνομικές δυνάμεις από την προηγούμενη μέρα είχαν αποκλείσει την είσοδο στους χώρους του πανεπιστημίου, ενώ κατά τη διάρκεια της πορείας κλούβες και μπάτσοι παρατάχθηκαν στην πλατεία Σιντριβανίου αποκλείοντας την πιθανότητα η πορεία ή μέρος της να καταλήξει στα πανεπιστήμια. Το βράδυ της ίδια μέρας αστυνομικοί συνέλαβαν μια 19χρονη εντός του πανεπιστημίου με αφορμή κάποια μικροεπεισόδια.

(20) Τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές φαίνεται ότι ξεκινάει μια νέα σύγκρουση με τη ψήφιση φοιτητικών καταλήψεων ενάντια στην εφαρμογή του νόμου-πλαίσιο καθώς επίκειται η σύνταξη των εσωτερικών κανονισμών, η διεξαγωγή πρυτανικών εκλογών σύμφωνα με τις νέες διαδικασίες κλπ.

Το φοιτητικό κίνημα του 2006-2007

Ενάντια στις στρατηγικές κινήσεις του καπιταλιστικού κράτους που περιγράφηκαν παραπάνω και με αφορμή την επικείμενη τότε κατάθεση του νόμου-πλαίσιο, ξέσπασε τον Μάη του 2006 το φοιτητικό κίνημα των καταλήψεων.⁽²¹⁾ Είδαμε τις σχολές να κλείνουν η μία μετά την άλλη μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα και οι λόγοι για τους οποίους το κίνημα έλαβε τόσο μαζικές διαστάσεις δεν αρκεί να αναζητηθούν μόνο στην αλλαγή του θεσμικού πλαισίου για την ανώτατη εκπαίδευση, αφού ορισμένες μεταρρυθμίσεις αφορούσαν κυρίως τους μελλοντικούς φοιτητές. Αντίθετα, οφείλουμε να αφουγκραστούμε τη γενικευμένη έκφραση της συσσωρευμένης οργής μιας προλεταριακής γενιάς, η οποία ήδη από το λύκειο με το νόμο Αρσένη βίωνε όλο και περισσότερο εντατικοποιημένους ρυθμούς καθημερινότητας. Αυτό έδειξαν οι δύο γύροι των καταλήψεων που πραγματοποιήθηκαν εν μέσω εξεταστικής περιόδου. Ενώ είναι γεγονός ότι το κίνημα δεν απεγκλωβίστηκε ποτέ από τη συζήτηση για τη διασφάλιση της εξεταστικής μετά τις καταλήψεις, πράγμα που ενισχύθηκε και από την πίεση αυτών που ήθελαν να σπάσουν την απεργία, οι καταλήψεις, κυρίως αυτές του Μαΐου και Ιουνίου, είχαν ένα χαρακτήρα «εξεταστικής απεργίας», καθώς πολλοί από τους ενεργούς συμμετέχοντες ή από αυτούς που παθητικά στήριζαν την κατάληψη **δεν ήθελαν** να δώσουν εξετάσεις πριν το καλοκαίρι. Επιπλέον, μέσω του γενικόλογου και αφηρημένου αιτήματος για «δημόσια και δωρεάν παιδεία» οι καταληψίες φοιτητές έθεσαν (έστω και αντιφατικά) το ζήτημα της δωρεάν αναπαραγωγής τους. Πιο ξεκάθαρα και συγκεκριμένα αυτή η απαίτηση εκφράστηκε από μειοψηφικές τάσεις του κινήματος μέσα από αιτήματα για «δωρεάν σίτιση και στέγαση» και «δωρεάν μετακινήσεις για όλους», που προωθήθηκαν με μπλοκάρισμα των συγκοινωνιών και σαμποτάζ στην κυκλοφορία άψυχων και έμψυχων εμπορευμάτων.

Μια γενιά που για κάποια χρόνια ο νόμος Αρσένη κατάφερε να τη κρατήσει πειθαρχημένη, δεν άργησε τελικά να εκφράσει τη δυσαρέσκειά της για ένα μέλλον που διαγράφεται γεμάτο ανασφάλεια και φόβο. Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες διαπίστωσαν ότι οι υποσχέσεις για μια επιτυχημένη καριέρα

(21) Για μια λεπτομερειακή εξιστόρηση του κινήματος ενάντια στην αναδιάρθρωση των πανεπιστημίων, βλ. την έκδοση *Φοιτητικές καταλήψεις – Απεργία δασκάλων: μια συνάντηση που (δεν) έγινε*, Αιώνιοι καταληψίες - Αμετανόητοι απεργοί και άλλοι προλετάριοι σύντροφοι, Αθήνα, Απρίλιος 2008.

μέσα από την κατάκτηση του πολυπόθητου πτυχίου είναι ψεύτικες. Ταυτόχρονα, εξεγέρθηκαν απέναντι σε μια καθημερινή δραστηριότητα που τείνει να μοιάζει όλο και περισσότερο με κάθε άλλη δουλειά. Αυτή η **ανταρσία ενάντια στη φοιτητική εργασία** –που για τους περισσότερους είναι άρρητη και βιωματική και για κάποιους πιο ρητή και συγκεκριμένη- ενισχύθηκε από το γεγονός ότι αρκετοί φοιτητές βίωναν ήδη την εκμετάλλευση και την αλλοτρίωση ως εργαζόμενοι και εκτός πανεπιστημίου. Το ότι ένα μεγάλο κομμάτι φοιτητών εργάζεται παράλληλα με τις σπουδές του για να τα βγάλει πέρα είναι κάτι που οφείλουμε να λάβουμε σοβαρά υπόψη στην ερμηνεία αυτού του κινήματος σε σχέση με φοιτητικά κινήματα του παρελθόντος. Έτσι, η κοινή καθημερινότητα των εργαζόμενων φοιτητών στα τηλεφωνικά κέντρα του ΟΤΕ αποτέλεσε τη βάση πάνω στην οποία κάποιοι καταληψίες προσπάθησαν να ενωθούν με τους συναδέλφους τους και να διεκδικήσουν καλύτερες συνθήκες εργασίας εκεί –πράγμα που εν μέρει επιτεύχθηκε. Σε αντίθεση με τα καλέσματα προς τα εργατικά συνδικάτα για απεργία, πρακτικές σαν την παραπάνω ήταν κατά τη γνώμη μας πιο ουσιαστικές στην προσπάθεια του φοιτητικού κινήματος να ανοιχτεί έστω και αποσπασματικά σε κάποια άλλα κομμάτια της εργατικής τάξης.

Η συζήτηση γύρω από τη φοιτητική δραστηριότητα ως εργασία («*Αναπαράγουμε την εργατική μας δύναμη εδώ. Εργαζόμαστε. Η αναδιάρθρωση είναι σαφώς επίθεση των αφεντικών*»⁽²²⁾) εστιάστηκε σε μεγάλο βαθμό στην πρακτική άσκηση, η οποία είτε είναι υποχρεωτικό μέρος των σπουδών, όπως σε πολλά ΤΕΙ ή στην Ιατρική, είτε εντάσσεται προαιρετικά σ' αυτές, όπως για παράδειγμα στο τμήμα Ναυπηγών του Πολυτεχνείου, είτε τις ακολουθεί υποχρεωτικά για την έκδοση άδειας άσκησης επαγγέλματος, όπως στους απόφοιτους Νομικής ή Δημοσιογραφίας. Το ζήτημα της πρακτικής άσκησης ήταν ευκολότερο να αναδειχτεί, καθώς οι ασκούμενοι βιώνουν πιο άμεσα την εκμετάλλευση και «βγάζουν» αρκετή δουλειά ρουτίνας άμισθα ή με πάρα πολύ χαμηλή αμοιβή («*Δεν υπάρχει ανάγκη επιβολής μιας CPE. Έτσι δουλεύουμε τα πρώτα χρόνια, απλήρωτοι, ανασφάλιστοι ή κακοπληρωμένοι*»⁽²³⁾ σύμφωνα με τα λόγια των ίδιων των καταληψιών), σε αντίθεση με τη

(22) Από τοποθέτηση καταληψία φοιτητή σε εκδήλωση για την πρακτική άσκηση και τη φοιτητική εργασία που έγινε στο Πολυτεχνείο στις 27/1/2007 κατά τη διάρκεια του κινήματος.

(23) Από την ίδια εκδήλωση.

φοιτητική εργασία γενικά (δηλ. τις σπουδές), όπου η φιλολογία περί απόκτησης εφοδίων για τη μελλοντική επαγγελματική αποκατάσταση συγκαλύπτει το χαρακτήρα της ως άμισθης εργασίας. Σ' αυτό το πλαίσιο, τέθηκε και το αίτημα για κανονικό μισθό για την πρακτική άσκηση. Από την άλλη, το αίτημα του «μισθού για τις σπουδές», παρόλο που με έναν έμμεσο τρόπο υπήρχε στο κίνημα μέσω τις διεκδίκησης για «δωρεάν παιδεία», άμεσα τοποθετήθηκε εντελώς μειοψηφικά σε Θεσσαλονίκη και Αθήνα.

Οι πρακτικές που αυτή η λογική συνεπάγεται δεν κυριάρχησαν στο κίνημα, καθώς οι περισσότεροι καταληψίες αντιλαμβάνονταν τον εαυτό τους ως εργαζόμενο μονάχα σε μια μελλοντική προβολή (και όχι φυσικά με έναν ενιαίο τρόπο). Έτσι, οι «εργαζόμενοι» αναζητούνταν ως οι «άλλοι» που βρίσκονταν έξω από τον αγώνα, κυρίως με την ιδιότητα του γονέα-συμπαραστάτη. Βέβαια, η σύνδεση με την υπόλοιπη εργατική τάξη εξαρτάται άμεσα από το αν λαμβάνουν χώρα κινητοποιήσεις και άλλων κομματιών, εκτός του πανεπιστημίου. Η ανάπτυξη, για παράδειγμα, ενός τοπικού αγώνα στο Κέντρο Υγείας Ζαγκλιβερίου στο νομό Θεσσαλονίκης για καλύτερες συνθήκες εργασίας και περίθαλψης συνέβαλε προς την κατεύθυνση αυτή και συνάντησε την αλληλεγγύη των κατοίκων και καταληψιών φοιτητών γενικά αλλά και ειδικότερα της Ιατρικής. Οι τελευταίοι είδαν αυτόν τον αγώνα ως μια υπόθεση που αφορά άμεσα το εργασιακό τους μέλλον αλλά και το παρόν που αντιμετωπίζουν ως τελειόφοιτοι εκπαιδευόμενοι στα νοσοκομεία. Επιπλέον, οι καταληψίες δεν αναζήτησαν τους εργαζόμενους μέσα στο ίδιο το πανεπιστήμιο, στο χώρο δηλαδή που καθημερινά κινούνται και βιώνουν κοινά προβλήματα και ανησυχίες. Έτσι, προσπάθειες να έρθουν σε επαφή με το προσωπικό του πανεπιστημίου -λέκτορες, διδακτορικούς, συμβασιούχους εργαζόμενους σε ερευνητικά προγράμματα, μεταπτυχιακούς- ήταν περιορισμένες και πάλι. Βέβαια, και η πλειοψηφία των μεταπτυχιακών/διδακτορικών που συμμετείχαν στο κίνημα, συμμετείχε με τη μορφή του εξωτερικού συμπαραστάτη κυρίως.

Το φοιτητικό κίνημα δέχτηκε την καταστολή του κράτους τη στιγμή που είχε φτάσει τα όρια που έθεταν τα αιτήματά του. Την ψήφιση του νόμου πλαισίου ακολούθησε μια επανασυγκρότηση του κινήματος στη βάση της αλληλεγγύης απέναντι στην ωμή βία της αστυνομίας και την ποινικοποίηση της αντίστασης, αλλά δεν κράτησε αρκετά ώστε να καταφέρει την άμεση αποφυλάκιση όλων των διωκόμενων. Στις φοιτητικές εκλογές οι αριστερές

παρατάξεις προσπάθησαν ως συνήθως να εξαργυρώσουν την πολιτική υπεραξία αυτού του κύκλου αγώνων, με αμφίβολα αποτελέσματα. Το κίνημα κάποια στιγμή τελείωσε· τί σημαίνει όμως πραγματικά αυτό;

Οι φοιτητές στην Ελλάδα ξεκίνησαν τον αγώνα τους το Μάη του 2006, αμέσως μετά το τέλος των αγώνων του νεανικού προλεταριάτου στη Γαλλία ενάντια στη CPE. Η εμπειρία των Γάλλων φοιτητών κυκλοφόρησε αρκετά στις καταλήψεις των σχολών και έπαιξε σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση μιας τάσης εντός του κινήματος που ασκούσε κριτική στην αλλοτριωμένη εργασία. Το Νοέμβριο του 2007 και πάλι στη Γαλλία, η κυβέρνηση του νεοεκλεγέντα Σαρκοζύ προσπάθησε να εφαρμόσει μεταρρυθμιστικά μέτρα για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, αντίστοιχα με αυτά που περνούν και στην Ελλάδα. Οι φοιτητές στη Γαλλία ξαναβγήκαν στους δρόμους. Το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας θέλει να συμβάλει στην καταγραφή παρόμοιων αγώνων σε άλλα σημεία του πλανήτη και να δείξει ότι οι εχθροπραξίες στο χώρο της εκπαίδευσης συνεχίζονται.

Τα κείμενα του βιβλίου ⁽²⁴⁾

Το κείμενο **Να γκρεμίσουμε τη σκάλα της κοινωνικής ανόδου: τα πανεπιστήμια σε κρίση** του Τζωρτζ Καφφέντζις δημοσιεύτηκε στο πρώτο τεύχος του περιοδικού Zerowork, το Δεκέμβριο του 1975. Αποτελεί ένα από τα πρώτα, και πιο σημαντικά κατά τη γνώμη μας, κείμενα που όχι μόνο αναλύουν την ιστορική εξέλιξη της ανώτατης εκπαίδευσης από τη σοσιαλδημο-

(24) Νομίζουμε ότι στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να πούμε δυο λόγια για την προίστορία αυτού του βιβλίου. Έχοντας ως αφετηρία τους αγώνες εκπαιδευτικών, μαθητών και φοιτητών ενάντια στο νόμο Αρσένη και το διαγωνισμό του ΑΣΕΠ το 1998, και ένα θεωρητικό λόγο που βγήκε μέσα από αυτούς –αναφερόμαστε ειδικότερα στο περιοδικό *Τα Παιδιά Της Γαλαρίας Νο 7* και την μπροσούρα *Νέες εργασιακές σχέσεις και το ζήτημα του κοινωνικού μισθού*– τέθηκε καταρχήν στις εσωτερικές συζητήσεις του προλεταριακού κύκλου από τον οποίο θα προέκυπταν αργότερα οι εκδόσεις *Κόκκινο Νήμα* το ζήτημα του μισθού για τη φοιτητική εργασία, χωρίς όμως να μπορέσει να υπάρξει συμφωνία τόσο στο εσωτερικό της ομάδας, όσο και με τον κόσμο γύρω από αυτήν. Αυτό συνέβη καθώς από τη μια υπήρχαν διάφοροι προβληματισμοί για αυτή καθεαυτή τη φύση της εργασίας των φοιτητών και από την άλλη το αίτημα για κοινωνικό μισθό θεωρήθηκε από ορισμένους ως «ρεφορμιστικό», «οικονομίστικο» ή/και «αριστεριστικό». Ο κόσμος ειδικά που προερχόταν από την αριστερά, αναπαράγοντας την παραδοσιακή άποψη ότι υπεραξία αποσπάται μόνο στο εργοστάσιο, δε συμφωνούσε σε καμία περίπτωση ότι οι φοιτητές ήταν εργαζόμενοι, εκτός κι αν εργαζόνταν, παράλληλα με τις σπουδές τους, στην «κανονική» (επίσημη ή άτυπη) αγορά εργασίας.

Η αρχική ιδέα για μια έκδοση των τριών κειμένων που ακολουθούν προέρχεται από ελαφές και συζητήσεις που έγιναν το 2003 με ένα σύντροφο, ο οποίος συμμετείχε στις αρχές αυτής της δεκαετίας στην Αντιεξουσιαστική Κίνηση στα Πανεπιστήμια (ΑΚΠ) στη Θεσσαλονίκη και ο οποίος είχε διακινήσει αυτά τα κείμενα μέσα στην ομάδα του προκαλώντας τις γνωστές, όπως και στην Αθήνα, αντιπαραθέσεις. Εκείνη την περίοδο, η ΑΚΠ συσπείρωνε κόσμο από διάφορες ομάδες της πόλης, κυρίως από την (τότε) Πρωτοβουλία Αναρχικών Θεσσαλονίκης και την (τότε) κατάληψη της Μαύρης Γάτας, αλλά και ανένταχτους φοιτητές. Στόχος της ΑΚΠ ήταν η δραστηριοποίηση στο χώρο των πανεπιστημίων, όπου ένας συγκροτημένος αντιεξουσιαστικός λόγος, τόσο για τα λεγόμενα «εκπαιδευτικά θέματα», όσο και για ευρύτερα κοινωνικά ζητήματα, απουσίαζε σχεδόν ολοκληρωτικά.

Ό,τι απέμεινε από εκείνες τις συζητήσεις και αντιπαραθέσεις τόσο εντός της παλιάς ομάδας στην Αθήνα όσο και εντός της ΑΚΠ γύρω από τη φοιτητική εργασία είναι μια αρθρογραφία στην αντιεξουσιαστική εφημερίδα *Βαβυλωνία Νο 3* (2004) –όπου δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά αποσπάσματα από το κείμενο του Χάρβι– και η σταθερή απόφασή μας να βγουν τα σημαντικά κείμενα που ακολουθούν, πέντε χρόνια μετά τα αρχικά σχέδια για την έκδοσή τους στα ελληνικά και αφού εντωμεταξύ τα ζητήματα αυτά ξανατέθηκαν, έστω και μειοψηφικά, κατά τη διάρκεια του πρόσφατου κινήματος.

κρατική στη νεοφιλελεύθερη εκδοχή της, αλλά παράλληλα αναφέρονται στην άμισθη μορφή της εργασίας των φοιτητών.⁽²⁵⁾ Ξεκινώντας την ανάλυσή του από τα τέλη της δεκαετίας του '50, ο Καφφέντζις διατρέχει τις μεταρρυθμί-

(25) «Οι περιστάσεις κάτω από τις οποίες έγραψα το **Να γκρεμίσουμε τη σκάλα** ήταν οι εξής: πρώτον, γράφτηκε όταν ήμουν νεαρός καθηγητής στο Κολέγιο Μπρούκλιν του Δημόσιου Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης (C.U.N.Y.) μεσούσης της “Δημοσιονομικής Κρίσης της Πόλης της Νέας Υόρκης”. Η κρίση αυτή, και η απάντηση που δόθηκε σε αυτήν, θεωρείται συχνά ως η αφετηρία εφαρμογής των προγραμματιζόμενων δομικής προσαρμογής και των νεοφιλελεύθερων πολιτικών στις επονομαζόμενες ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες. Από δημοσιονομική άποψη, η Νέα Υόρκη το 1975 ήταν η Χιλή της Βόρειας Αμερικής. Η ανικανότητα της κυβέρνησης της πόλης να αποπληρώσει τα χρέη της οδήγησε στη δημιουργία ενός εποπτικού συμβουλίου που ανέλαβε τον έλεγχο των οικονομικών της πόλης, αφαιρώντάς τον από τα χέρια των εκλεγμένων λειτουργών και αναθέτοντάς τον στα χέρια αξιωματούχων διορισμένων από την Ομοσπονδιακή κυβέρνηση και ειδικότερα από το Υπουργείο Οικονομικών. Ο κύριος στόχος του προϋπολογισμού λιτότητας που επιβλήθηκε στην πόλη ήταν το C.U.N.Y., ο προϋπολογισμός του οποίου περικόπηκε δραστικά. Οι περικοπές αυτές επέσυραν τον κίνδυνο μαζικών απολύσεων κι έτσι η πλειοψηφία των συναδέλφων μου στο σωματείο του Πανεπιστημίου κατέληξε να υποστηρίζει την επιβολή διδάκτρων στους φοιτητές για πρώτη φορά στην ιστορία του C.U.N.Y. Εγώ δεν το έκανα. Η αντίθεσή μου σε αυτήν την απόφαση ήταν τόσο ισχυρή, ώστε, στη διάρκεια της συνέλευσης που ακολούθησε την υπερψήφιση της πρότασης για την επιβολή διδάκτρων στους φοιτητές μας, έσκισα τη συνδικαλιστική μου ταυτότητα. Ωστόσο η επιβολή διδάκτρων αντί να διασώσει τις θέσεις εργασίας του διδακτικού προσωπικού, οδήγησε τα επόμενα χρόνια σε μια μαζική διαρροή των φοιτητών, οι οποίοι δεν μπορούσαν να πληρώσουν (περίπου οι μισοί φοιτητές παράτησαν το C.U.N.Y.), και αυτό έδωσε στις αρχές την ευκαιρία να επιβάλλουν τις απολύσεις που η επιβολή των διδάκτρων, σύμφωνα με το σωματείο, θα απέτρεπε! Το αποτέλεσμα ήταν να τερματιστεί το μεγάλο εργατικό πείραμα του C.U.N.Y. στις αρχές της δεκαετίας του '70. Όταν το σκέφτομαι, ακόμα και σήμερα, εξαγριώνομαι.

Ο δεύτερος λόγος για τον οποίο γράφτηκε το κείμενο ήταν πως ορισμένοι σύντροφοι κι εγώ θέλαμε να θέσουμε (μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της δημοσιονομικής κρίσης) το αίτημα για φοιτητικό μισθό που θα συνδυαζόταν με την εκστρατεία υπέρ του Μισθού για την Οικιακή Εργασία. Το **Να γκρεμίσουμε τη σκάλα** προσπάθησε να θέσει τις θεωρητικές βάσεις της εκστρατείας αυτής, η οποία δεν μπόρεσε να “απογειωθεί” πολιτικά εκείνη την εποχή.

Η ανάλυση των ταξικών δυνάμεων που διαμόρφωσαν τα πανεπιστήμια των Η.Π.Α. μέχρι τη δεκαετία του '70 όπως υπάρχει στο κείμενο, πιστεύω ότι δεν είναι λανθασμένη. Ωστόσο η εκστρατεία για το φοιτητικό μισθό συνέπεσε με τη δυσμενέστερη δυνατή πολιτική συγκυρία, επειδή ήταν ένα πολύ προωθημένο κεϋνσιανό αίτημα ενάντια σε ένα κράτος που άρχιζε να εγκαταλείπει την κεϋνσιανή πολιτική. Τα αποτελέσματα αυτής της αποτυχίας είναι ορατά διά γυμνού οφθαλμού: η υπερχρέωση των φοιτητών που τελειώνουν τις προπτυχιακές ή μεταπτυχιακές σπουδές τους». (Από επιστολή του Καφφέντζις στο Κόκκινο Νήμα στις 16/10/2007).

σεις του αμερικάνικου εκπαιδευτικού συστήματος και τους καπιταλιστικούς σχεδιασμούς που κρύβονταν πίσω από αυτές, ενώ παράλληλα αναλύει τους ταξικούς αγώνες που προέκυψαν ενάντια σε αυτές τις αλλαγές. Έτσι, από την κεινσιανή στρατηγική της δημιουργίας «ανθρώπινου κεφαλαίου», που ήρθε να απαντήσει στη αναπτυσσόμενη «δομική ανεργία» και τη γενικότερη απειθαρχία της εργατικής τάξης, δηλ. την απροθυμία της να ακολουθήσει τις επενδύσεις σταθερού κεφαλαίου της περιόδου, περνά στην άρνηση της ανάπτυξης, δηλ. στην ανάπτυξη αγώνων στο εσωτερικό των πανεπιστημιούπολεων τη δεκαετία του '60 και από εκεί στην αντιλίθεση του κεφαλαίου με την επιβολή της **πολιτικής του χρήματος**. Μια πολιτική που χρησιμοποίησε ως όπλο τη δημοσιονομική κρίση που προκάλεσαν τη δεκαετία του '70 οι αγώνες του προλεταριάτου γύρω από το κοινωνικό κράτος.

Η αξία του κειμένου, όμως, δεν περιορίζεται μονάχα στην ανάλυση της καπιταλιστικής αναδιάρθρωσης στο χώρο της εκπαίδευσης, μιας αναδιάρθρωσης που θα αποτελέσει την πηγή έμπνευσης για τις αντίστοιχες αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν ή επιχειρούνται να πραγματοποιηθούν σχεδόν παντού στον κόσμο, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας. Ο Καφφέντζις παρουσιάζει επίσης τους λόγους για τους οποίους το φοιτητικό κίνημα παρέμεινε ένας ειδικά φοιτητικός αγώνας και δεν κατάφερε να επεκταθεί εκτός πανεπιστημίου: καθοδηγημένο από μια αριστερά που ταύτιζε (και συνεχίζει να ταυτίζει) το πανεπιστήμιο και την άμισθη εργασία μέσα σε αυτό με την ιδεολογική σφαίρα (εν αντιθέσει με την «πραγματική» μισθωτή εργασία που παράγει υπεραξία και ανήκει στην οικονομική βάση) προσπαθούσε να συνδεθεί με έναν εξωτερικό τρόπο με τους αγώνες των «πραγματικών» εργατών, της «πραγματικής» εργατικής τάξης. Ο Καφφέντζις, επηρεασμένος από τις θεωρίες του ιταλικού εργατισμού περί «κοινωνικού εργοστασίου» και κυρίως από την τάση του *Μισθού για την Οικιακή Εργασία*, αντιλαμβάνεται τη σημασία της κρατικής επόπτευσης και οργάνωσης του κυκλώματος του συνολικού-κοινωνικού κεφαλαίου, καθώς και τις επιπτώσεις αυτής της στρατηγικής επιλογής. Γι' αυτό το λόγο εστιάζει στον άμισθο χαρακτήρα της εργασίας που επιτελείται στο εσωτερικό των πανεπιστημίων. Οι φοιτητές δε χρειάζεται να ψάχνουν ένα σύνδεσμο με μια εξωτερική εργατική τάξη, όπως ήθελε η αριστερά, καθώς είναι και οι ίδιοι εργάτες. Και λέγοντας αυτό, ο Καφφέντζις δεν εννοούσε μονάχα την άμισθη εργασία των φοιτητών υπό μορφή διπλωματικών, πρότζεκτ, πρακτικών ασκήσεων ή κάτι παρόμοιο. Εν-

νοούσε την εργασία της ίδιας της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης, δηλ. τις σπουδές, την «εργασία που γίνεται για να προετοιμαστεί η εκτέλεση περισσότερης εργασίας», άρα και η παραγωγή υπεραξίας στο μέλλον. Με αυτήν ακριβώς την ξεκάθαρη σύνδεση της εργασίας που επιτελείται στα πανεπιστήμια με τη μισθωτή εργασία έξω από αυτά είναι που επιτυγχάνεται τόσο η πειθαρχική όσο και η κατανεμητική λειτουργία του νέου μαζικού πανεπιστημίου. Και τελικά αυτός ο νέος τρόπος λειτουργίας των πανεπιστημίων μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο καθιστά τουλάχιστον ανεπαρκείς τις όποιες αναλύσεις περί «ιδεολογικού μηχανισμού» ή περί χρήσιμης, υποτίθεται, «γενικής παιδείας» που δύναται να προσφέρει τα εφόδια για τη χειραφέτηση της εργατικής τάξης. Αντιθέτως, λέει ο Καφφέντζις, το αίτημα του μισθού για τη φοιτητική εργασία δύναται όχι μόνο να αποκαλύψει τον πραγματικό χαρακτήρα της δραστηριότητας των φοιτητών μέσα στα πανεπιστήμια, ότι δηλαδή είναι κι αυτή κανονική εργασία και μάλιστα άμισθη, αλλά αποτελεί επίσης επιθετικό αίτημα, που μπορεί από τη μια να εμποδίσει τη διαίρεση ανάμεσα στους φοιτητές και να τους συνδέσει με τους υπόλοιπους προλεταριακούς αγώνες, και από την άλλη να περιορίσει την απόσπαση υπεραξίας σε αυτό το, πολύ σημαντικό για το κεφάλαιο, κομμάτι του καπιταλιστικού κύκλου.

Το κεφάλαιο υπάγοντας το σύνολο της ζωής στην αξιοποίηση και αναπαραγωγή του έχει την τάση να οργανώνει όλο και περισσότερες ανθρώπινες δραστηριότητες με τη μορφή της αλλοτριωμένης εργασίας (είτε αυτή είναι έμμισθη είτε άμισθη). Η φοιτητική δραστηριότητα αποκτά όλο και περισσότερο χαρακτηριστικά **πρακτικά αφηρημένης εργασίας** από τη στιγμή που **παράγει ένα εμπόρευμα προς πώληση** (την εργατική δύναμη), **είναι ομογενοποιημένη και μετρήσιμη, επιβάλλεται από τις ανάγκες του κεφαλαίου** (άρα «από τα πάνω») και **συνεχώς εντατικοποιείται**. Παρόλη την κυρίαρχη ιδεολογία των σπουδών ως «προσωπική επιλογή καριέρας», οι φοιτητές αντιλαμβάνονται τη δραστηριότητά τους ως ξένη προς αυτούς και τις ανάγκες τους –πράγμα που εντείνεται από το γεγονός ότι η μετάβαση από τη φοιτητική στη μισθωτή εργασία γίνεται όλο και περισσότερο με όρους επισφάλειας και χαμηλών αμοιβών. Έτσι, μέσα από αυτό το πρίσμα μπορούμε να αντιληφθούμε το κίνημα των καταλήψεων στην Ελλάδα ή το κίνημα κατά της CPE στη Γαλλία ως ανταρσίες ενάντια στην εργασία και ως δυνάμενα να προκαλέσουν ρήξεις στο συνολικό κύκλο της αναπαραγωγής

του κεφαλαίου. Όσον αφορά το φοιτητικό κίνημα στην Ελλάδα, είδαμε και παραπάνω ότι το ζήτημα της φοιτητικής εργασίας τέθηκε εκ των πραγμάτων στο εσωτερικό του αλλά με έναν αποσπασματικό τρόπο.⁽²⁶⁾

Πού οφείλεται όμως αυτό; Γιατί η ανταρσία ενάντια στην απλήρωτη πρακτική άσκηση, την άμισθη ή κακοπληρωμένη εργασία των μεταπτυχιακών και των διδακτορικών είναι τόσο περιορισμένη; Είναι απλά θέμα οργάνωσης και προβολής εργατικών αιτημάτων, όπως ισχυρίζεται ο Καφφέντζις; Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το πανεπιστήμιο δεν είναι μόνο τόπος παραγωγής καταρτισμένων προλητάριων, είναι επίσης τόπος παραγωγής διευθυντικών στελεχών.⁽²⁷⁾ Επειδή το πανεπιστήμιο, όπως και κάθε θεσμός υπό την εποπτεία του κράτους, δε συμβάλλει μόνο στη διευρυμένη αναπαραγωγή της καπιταλιστικής σχέσης αλλά και στη νομιμοποίησή της, διατηρεί ανοιχτούς τους μηχανισμούς κοινωνικής κινητικότητας (ικανοποιώντας, εν μέρει, τις προσδοκίες κοινωνικής ανόδου). Εξηγήσαμε γιατί στο πανεπιστήμιο μεταφέρονται όλες οι κοινωνικές συγκρούσεις και αντιφάσεις σε μυστικοποιημένη μορφή: «ουδέτερη γνώση», «προσωπική επιλογή και προσπάθεια», «ισότητα ευκαιριών». Σαφώς, λοιπόν, το πανεπιστήμιο είναι **και** ιδεολογική μηχανή. Γι' αυτό στο μυαλό πολλών φοιτητών η πρακτική άσκηση, η απλήρωτη εργασία κλπ. φαίνονται απλά σαν προϋπόθεση των «εργασιακών προσόντων» που απαιτεί η καριέρα, η οποία μπορεί στις περισσότερες περιπτώσεις να είναι χίμαιρα (εξ ου και η δυνατότητα εργατικής διάστασης των φοιτητικών αγώνων) αλλά όχι μόνον. Η οπτική του Καφφέντζις –σε αντί-

(26) Το γεγονός ότι το ζήτημα της εργασίας γενικότερα και της μισθωτής εργασίας πιο συγκεκριμένα αποτέλεσε το κεντρικό σημείο του κινήματος κατά της CPE έχει να κάνει με μια σειρά παραγόντων που διαφοροποιούν τα δυο κινήματα. Οι έλληνες φοιτητές στην πλειοψηφία τους στηρίζονται στην οικογενειακή οικονομική βοήθεια για την περάτωση των σπουδών τους, σε αντίθεση με τους γάλλους φοιτητές οι οποίοι λαμβάνουν υποτροφίες. Ωστόσο, ακριβώς επειδή τα χαμηλότοκα φοιτητικά δάνεια πολλές φορές δεν επαρκούν αναγκάζονται να δουλέψουν εκτός πανεπιστημίου, πράγμα που με τη σειρά του δεν τους επιτρέπει να είναι συνεπείς ως προς τις σπουδές τους, με αποτέλεσμα να «κόβονται» τα δάνεια και τελικά να σταματούν οριστικά τη φοίτηση. Πρόκειται δηλαδή για μια αδιέξοδη κατάσταση, η οποία «ρίχνει» τους γάλλους φοιτητές στην αγορά εργασίας πολύ πιο νωρίς απ' ό τι τους έλληνες και η οποία φανερώνει τους λόγους για τους οποίους το κίνημα κατά της CPE εναντιώθηκε πιο ρητά και συγκεκριμένα –σε σύγκριση με το κίνημα εδώ– στη μισθωτή εργασία.

(27) « Όλοι οι ηγέτες του παλιού κόσμου, σε οποιοδήποτε επίπεδο της επικρατούσας ιεραρχίας και αν βρίσκονται, είναι πρώην φοιτητές». Επαναστάτες «φοιτητές» της Νάντης πριν από σαράντα χρόνια.

θεση με τις απόψεις των αλτουσερικών και των νεοαριστεριστών– είναι η μόνη που μπορεί να δώσει μια αντικαπιταλιστική προοπτική στο φοιτητικό κίνημα, αλλά δε διευκρινίζει γιατί ποτέ δε δημιουργήθηκε ένα πλειοψηφικό κίνημα Μισθού για τη Φοιτητική Εργασία σε κάποιο μέρος του πλανήτη. Κι αυτό γιατί δεν είναι σε θέση να διευκρινίσει τα όρια που προκύπτουν όταν προσπαθείς να δραστηριοποιηθείς σε ένα χώρο όπου όχι μόνο η κυρίαρχη ιδεολογία της ατομικής επιτυχίας, αλλά και η ιδεολογία των αλτουσερικών και των νεοαριστεριστών είναι ακόμα πολύ ισχυρές.

*

Το κείμενο του Ρόμπερτ Όβετζ, **Μετατρέποντας την αντίσταση σε εξέγερση: φοιτητικά κινήματα και επιχειρηματοποίηση των πανεπιστημίων** δημοσιεύτηκε στο 58ο τεύχος του περιοδικού Capital & Class, την άνοιξη του 1996. Όπως φαίνεται ξεκάθαρα και από τον τίτλο του, το κείμενο αυτό αποτελεί μια ανάλυση της επιχειρηματοποίησης των πανεπιστημίων ως μέρους μιας δυναμικής διαδικασίας παγκόσμιου μετασχηματισμού της ανώτατης εκπαίδευσης. Δίνει μάλιστα ιδιαίτερη προσοχή στα φοιτητικά κινήματα που αναπτύσσονται παράλληλα και εναντιώνονται έμμεσα ή άμεσα στην εξέλιξη των επιβαλλόμενων από το κεφάλαιο μετασχηματισμών. Περιγράφει τη δεύτερη φάση του νεοφιλελευθερισμού από τη λιτότητα στην επιχειρηματοποίηση του πανεπιστημίου ως μια διαδικασία που μπορεί μεν να προωθεί με καλύτερο τρόπο τους διαχωρισμούς εντός της εργατικής τάξης αλλά η οποία δημιούργησε νέες αντιφάσεις, όπως και κάθε λύση που επιχειρεί να δώσει το κεφάλαιο στο κοινωνικό ζήτημα. Και τελικά, αυτό που δείχνει είναι ότι το κεφάλαιο αποτυγχάνει να επιβάλει τους όρους της κερδοφορίας του στα πανεπιστήμια με ένα σταθερό και τετελεσμένο τρόπο. Για να γειώσει τη σύγκρουση αυτή στον ιστορικό χωρόχρονο, ο Όβετζ επικεντρώνει στα αμερικάνικα ιδρύματα και μελετά τις αλλαγές και τους αγώνες από τις αρχές της δεκαετίας του '80 μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του '90.

Παράλληλα, αποκαλύπτει ότι το μεγαλύτερο μέρος των χρημάτων που δαπανούνται στα αμερικάνικα πανεπιστήμια για έρευνα και ανάπτυξη τεχνολογίας προέρχεται από τα κρατικά ταμεία και όχι από τις ιδιωτικές επιχειρήσεις. Οι τελευταίες, σε πολλές περιπτώσεις, εκμεταλλεύονται απλά προς όφελός τους τις εγκαταστάσεις των πανεπιστημίων, συμπεριλαμβανο-

μένων και των «ανθρώπινων πόρων» τους. Ο ρόλος του κράτους σε όλη αυτή τη διαδικασία αναδεικνύεται καθαρότερα όταν ο Όβετς μας περιγράφει τον κομβικό ρόλο του στρατού μετά την υποχώρηση των αγώνων του '60 και του '70 ενάντια στο милитарισμό. Το υπουργείο άμυνας και η στρατιωτική βιομηχανία στις ΗΠΑ (σε συνεργασία με τα νέα ιδιωτικά επιχειρηματικά ινστιτούτα) ήταν το βαρόμετρο για την επιτυχία της επιχειρηματοποίησης καθώς αποτελούσαν το βαρύ χαρτί της χρηματοδότησης για έρευνα και ανάπτυξη οπλικών συστημάτων και τεχνολογίας που μετά θα χρησιμοποιούνταν στην «ειρηνική» καπιταλιστική παραγωγή.⁽²⁸⁾ Οι νέοι αντιμικταριστικοί αγώνες,

(28) Μια από τις βασικές ελλείψεις του κινήματος του 2006-2007 ήταν ακριβώς ότι δεν προχώρησε σε συγκεκριμένη κριτική της επιχειρηματοποίησης μέσα στα πανεπιστήμια δημοσιοποιώντας ό,τι μπορούσε να γνωρίζει γύρω από τους σκοπούς και τη χρηματοδότηση της έρευνας, σπάζοντας με τον τρόπο αυτόν το κλίμα αλληλοκάλυψης, αδιαφάνειας και οικογενειοκρατίας που σε μεγάλο βαθμό επικρατεί στους καθηγητικούς κύκλους. Αναμένοντας την εμφάνιση ενός έλληνα Όβετς, θα περιοριστούμε προς το παρόν να συστήσουμε την ανάγνωση της μπροσούρας *that's WHY!*, η οποία κυκλοφόρησε από τη *συνέλευση ενάντια στην ειρήνη* τον οκτώβριο του 2007 και η οποία αποτελεί μια πρώτη σημαντική απόπειρα καταγραφής της ροής των ερευνητικών κονδυλίων στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο, το Πάντειο, την ΑΣΟΕΕ (+Πανεπιστήμιο Αιγαίου) και το ΕΜΠ. Σε αντίθεση, όμως, με την οπτική του Όβετς, ο οποίος παρουσιάζει τη ροή κονδυλίων από το υπουργείο εθνικής άμυνας ως μοχλό της αναδιάρθρωσης της λειτουργίας του πανεπιστημίου **που τα κοινωνικά κινήματα την είχαν μπλοκάρει**, οι συγγραφείς της μπροσούρας δεν μπορούν να δουν ότι η πραγματικότητα αυτή αφορά και το ελληνικό πανεπιστήμιο και τον τρόπο που αυτό (δεν) έχει λειτουργήσει τα τελευταία είκοσι χρόνια. Λόγω της στενά πολιτικής (αντιμικταριστικής και αντιεθνικιστικής) τους αντίληψης, διαγράφουν την ιστορία του κινήματος μέσα στα πανεπιστήμια και τα πραγματικά εμπόδια που κατά καιρούς προέβαλε στην υλοποίηση ερευνητικών προγραμμάτων και παρουσιάζουν ένα πανταχού παρόν «σύμπλεγμα της ασφάλειας» να καθοδηγεί τις εξελίξεις όχι μόνο εντός του πανεπιστημίου, αλλά και στην κοινωνία ολόκληρη. Επειδή οι συγγραφείς δεν αντιλαμβάνονται τα δημόσια έξοδα για το «σύμπλεγμα της ασφάλειας» ως «κοινωνικά έξοδα», δηλ. ως εμμέσως παραγωγικά έξοδα νομιμοποίησης των εκμεταλλευτικών κοινωνικών σχέσεων, καταλήγουν στη λανθασμένη αντίληψη ότι «*οι μη-πολεμικοί τομείς της αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης (δηλαδή: η δημόσια υγεία, η δημόσια εκπαίδευση και η κοινωνική πρόνοια) χρεωκοπούν σχεδιασμένα*» επειδή οργανώνεται από το κράτος η «*εκτροπή των χρηματικών ροών απ' τις κοινωνικές ανάγκες στις милитарιστικές απαιτήσεις*». Όπως όμως δείχνουν τα αποσπάσματα από τα προγράμματα του ΝΑΤΟ που παραθέτουν, δε γίνεται «*ανακατανομή του δημόσιου πλούτου υπέρ του 'σμπλέγματος της ασφάλειας'*» αλλά το δημόσια χρηματοδοτούμενο «σύμπλεγμα της ασφάλειας», ως ένας από τους βραχίονες του παρεμβατικού κοινωνικού κράτους, εργάζεται για την «ενδυνάμωση των βιομηχανικών υποδομών». Η καθοδήγηση των ερευνητικών κονδυλίων από το υπουργείο εθνικής άμυνας και το ΝΑΤΟ είναι ο επί του παρόντος ασφαλέστερος τρόπος να

στο βαθμό που συνδέθηκαν με οικολογικούς ή γενικά «πολιτιστικούς» αγώνες, όπως τους ονομάζει ο συγγραφέας, κατάφεραν να θέσουν ορισμένα εμπόδια σ' αυτά τα σχέδια του κεφαλαίου. Ιδιαίτερη σημασία δίνεται και στις μορφές με τις οποίες εκφράζεται η καθημερινή αντίσταση των φοιτητών που προσπαθούν να χρησιμοποιήσουν τον κατακερματισμένο χρόνο και χώρο του πανεπιστημίου και να τον στρέψουν προς την κατεύθυνση της ικανοποίησης των δικών τους αναγκών. Για το συγγραφέα, η σύνδεση όλων αυτών των αρνήσεων είναι το στοίχημα για το αν θα καταφέρουμε να περάσουμε από την αντίσταση στην εξέγερση.

Όπως φαίνεται και από τα παραπάνω, σε αντίθεση με την επικρατούσα αντίληψη περί κυριαρχίας της ιδιωτικής εκπαίδευσης έναντι της δημοσίας-κρατικής, το κράτος συνεχίζει να αποτελεί τον κύριο ρυθμιστή-οργανωτή της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Και δε θα μπορούσε να είναι αλλιώς, αφού είναι ο μόνος εγγυητής της εύρυθμης λειτουργίας του καπιταλιστικού ανταγωνισμού. Ένα εργατικό δυναμικό πλήρως προσαρμοσμένο στις βραχυπρόθεσμες απαιτήσεις του ιδιωτικού κεφαλαίου θα προκαλούσε αγκύλωση στην αγορά της εργατικής δύναμης και μπλοκαρίσματα στη συνολική καπιταλιστική αναπαραγωγή. Αντίθετα, το συμφέρον του συνολικού κεφαλαίου είναι το εργατικό δυναμικό να συνδυάζει την εξειδίκευση με την πλήρη κινητικότητα που απαιτεί η καπιταλιστική αναπαραγωγή. Μόνο η παρέμβαση του κράτους μπορεί να επιλύει, έστω και προσωρινά, την αντίφαση κινητικότητας-εξειδίκευσης. Εξάλλου, το κάθε μεμονωμένο κεφάλαιο αδυνατεί να επωμιστεί το κόστος της βασικής έρευνας, γιατί δεν είναι άμεσα αποδοτική⁽²⁹⁾.

επιτευχθεί η μεταφορά τεχνολογίας και τεχνογνωσίας (technology transfer) από το στρατό προς τις επιχειρήσεις με στόχο την ανανέωση του εξοπλισμού και την αύξηση των επενδύσεων σε σταθερό κεφάλαιο, την τόνωση της επιχειρηματικότητας κ.α. Όπως και ο ίδιος ο στρατός ως κρατική υπηρεσία, έτσι και οι ερευνητικές δραστηριότητες του καθορίζονται σε τελική ανάλυση από τη χρησιμότητα που έχουν για την ανάπτυξη της κεφαλαιακής σχέσης· και όχι το αντίστροφο. Επειδή οι συγγραφείς της προσούρας υποτιμούν τη σημασία των κινηματικών διαδικασιών δεν αντιλαμβάνονται ότι η διαχείριση του δημόσιου χρήματος που χρησιμοποιείται για την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης βρίσκεται σε μεγαλύτερο βαθμό σήμερα στα χέρια του στρατιωτικού βραχίονα του κράτους απ' ό,τι στο παρελθόν επειδή οι προηγούμενοι μη καραβανάδες διαχειριστές του είχαν αποτύχει να αντιμετωπίσουν τα «στενόμυαλα» φοιτητικά και κοινωνικά κινήματα στην Ελλάδα και αλλού· κινήματα που είχαν καταφέρει να αυξήσουν τον κοινωνικό μισθό και να μετακυλίσουν το κόστος αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης στο κεφάλαιο.

(29) Για το λόγο αυτό όσα ιδιωτικά πανεπιστήμια έχουν δημιουργηθεί σχετίζονται

Έτσι, ανεξάρτητα από το αν υπάρχουν ιδιωτικά ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα σε μια χώρα και πόσα, το κράτος ως συλλογικός καπιταλιστής είναι ο βασικός ρυθμιστής της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

*

Το κείμενο του Ντέιβιντ Χάρβι, **Αλλοτριώση, τάξεις και περιφράξεις στα πανεπιστήμια του Ηνωμένου Βασιλείου** δημοσιεύτηκε το 2000 στο 71ο τεύχος του περιοδικού *Capital & Class*. Ο Χάρβι χρησιμοποιεί το παράδειγμα του Ηνωμένου Βασιλείου για να δείξει πώς μεταβάλλονται οι εργασιακές σχέσεις στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης και πώς επηρεάζονται οι συνθήκες εργασίας του προσωπικού που απασχολείται στον τομέα της έρευνας λόγω της νεοφιλελεύθερης αναδιάρθρωσης. Το πιο ενδιαφέρον στοιχείο του κειμένου είναι ότι απομυστικοποιεί τις ιδέες της αξιολόγησης και της αξιοκρατίας, οι οποίες στη γλώσσα των σχεδιαστών της πολιτικής του κεφαλαίου παρουσιάζονται ως τα μέσα που –μεταξύ άλλων– θα «εξυγιάνουν» το εκπαιδευτικό σύστημα και θα διασφαλίσουν την «ποιότητα» της παραγόμενης έρευνας, της παρεχόμενης γνώσης και των συνθηκών διδασκαλίας.

Ο Μαρξ περιέγραψε τη γέννηση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής –τη λεγόμενη πρωταρχική συσσώρευση– στον πρώτο τόμο του *Κεφαλαίου*. Ο Χάρβι χρησιμοποιώντας παρόμοια μεθοδολογία δείχνει πώς η αξιολόγηση δρα αντίστοιχα με τις περιφράξεις της κοινοτικής γης, εδραιώνοντας την εκμεταλλευτική σχέση μέσα στο ίδιο το σώμα των ακαδημαϊκών. Έτσι, βλέπουμε από τη μία το σχηματισμό της «τάξης» των καπιταλιστών ερευνητών που –έχοντας επιτύχει υψηλή βαθμολογία στην αξιολόγηση του ερευνητικού τους έργου– έχουν πρόσβαση σε κονδύλια και ερευνητικό εξοπλισμό και άρα είναι σε θέση να οργανώσουν τη διεξαγωγή νέων ερευνητικών προγραμμάτων, και από την άλλη το σχηματισμό της «τάξης» των προλετάριων ερευνητών που αναγκάζονται να πουλούν την ερευνητική εργατική τους δύναμη στους καπιταλιστές ερευνητές. Είναι σημαντικό να προσθέσουμε ότι στην «τάξη» των προλετάριων ερευνητών, όπως δείχνει ο Χάρβι, ανήκουν τόσο ακαδημαϊκοί (κυρίως των χαμηλότερων βαθμίδων με ανεπαρκές ερευνητικό έργο, δηλαδή οι αντίστοιχοι στην Ελλάδα λέκτορες και επίκουροι),

με αντικείμενα των οποίων το κόστος σε τεχνικό εξοπλισμό είναι μικρό, για παράδειγμα διοίκηση επιχειρήσεων.

όσο και διδακτορικοί, μεταπτυχιακοί ή προπτυχιακοί φοιτητές που, όντας χαμηλότερα στην ιεραρχική σκάλα, δεν έχουν άλλη επιλογή από το να εργαστούν για λογαριασμό του καπιταλιστή ερευνητή. Επιπλέον, όσον αφορά τις συνθήκες και το περιεχόμενο της εργασίας των προλετάριων ερευνητών, ο Χάρβι δείχνει ότι η επιχειρηματοποίηση των πανεπιστημίων αυξάνει το φόρτο εργασίας, την επισφάλεια (καθώς αυξάνεται συνεχώς ο αριθμός των προσωρινών ερευνητών) και την αποξένωσή τους από την παραγωγική διαδικασία και το προϊόν της δραστηριότητάς τους.⁽³⁰⁾

Καθώς το κείμενο του Χάρβι προσφέρει μια λεπτομερή περιγραφή της εφαρμογής της αξιολόγησης στην ανώτατη εκπαίδευση είναι χρήσιμο για να γίνουν κατανοητές οι κατευθύνσεις των τελευταίων νομοθετικών μεταρρυθμίσεων σχετικά με την τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα –ας μη ξεχνάμε ότι το σύστημα αξιολόγησης που εφαρμόστηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία θεμελιώθηκαν όλες οι μετέπειτα προσπάθειες εφαρμογής της αξιολόγησης στον ευρωπαϊκό και βορειοαμερικανικό χώρο. Έτσι, τα τετραετή ακαδημαϊκά-αναπτυξιακά προγράμματα που περιλαμβάνει ο νέος νόμος-πλαίσιο (δες παραπάνω) είναι αντίστοιχα

(30) Υπολογίζεται ότι οι καθηγητές στα κολέγια αποτελούν αυτή τη στιγμή μια από τις μεγαλύτερες ομάδες εργαζομένων στις Η.Π.Α. Από τους 630.000 καθηγητές πλήρους απασχόλησης υπολογίζεται ότι το 55,1% έχουν συμβάσεις ορισμένου χρόνου. Οι καθηγητές μερικής απασχόλησης υπολογίζονται στους 543.000, δηλαδή, το 45% του εργατικού δυναμικού στα πανεπιστήμια. Οι καθηγητές μερικής απασχόλησης μαζί με τους καθηγητές που έχουν σύμβαση ορισμένου χρόνου αποτελούν το 76% του συνολικού διδακτικού προσωπικού. Στις περισσότερες περιπτώσεις οι συμβάσεις τους ανανεώνονται ανά εξάμηνο, παρατείνοντας την «προσωρινότητά» τους επ' αόριστον. Αυτό το γεγονός εξαναγκάζει πολλούς καθηγητές είτε να αναζητήσουν μια δεύτερη απασχόληση (περίπου το 31% απασχολείται και σε έναν άλλο ακαδημαϊκό θεσμό και το 73% των καθηγητών μερικής απασχόλησης κάνει και δεύτερη δουλειά) είτε να αλλάζουν συχνά τόπο διαμονής για να εξασφαλίσουν μια θέση σε ένα από τα εκατοντάδες κολέγια των Η.Π.Α. Υπό μία έννοια, οι απόφοιτοι των πανεπιστημίων και των κολεγίων στις Η.Π.Α. έχουν περισσότερες πιθανότητες να βρουν μια καλή εργασιακή θέση από όσους δεν έχουν λάβει ανώτερη εκπαίδευση. Όμως αυτό δεν σημαίνει ότι τα πράγματα είναι ρόδινα. Οι μισθοί ενός μεγάλου τμήματος της λεγόμενης μεσαίας τάξης έχουν μειωθεί και οι εργασιακές συνθήκες τους έχουν επιδεινωθεί. Αρκετά διαφορετική είναι η εικόνα στην Ευρώπη. Με εξαίρεση τη Βρετανία (όπου το 42% του διδακτικού προσωπικού έχει συμβάσεις ορισμένου χρόνου, το 3% είναι ωρομίσθιοι και το 55% είναι μόνιμο), το διδακτικό προσωπικό των πανεπιστημίων είναι σχετικά εξασφαλισμένο, με τη Γαλλία, την Ιρλανδία και την Ιταλία να κατέχουν τις πρώτες θέσεις στην εργασιακή εξασφάλιση.

με τα τριετή ή τετραετή προγράμματα αξιολόγησης της έρευνας που καθιερώθηκαν στο Ηνωμένο Βασίλειο από το 1986 και μετά. Επιπλέον, τόσο η αναδιάρθρωση των εργασιακών σχέσεων μεγάλου μέρους του ερευνητικού προσωπικού προς το μοντέλο της επισφαλούς και προσωρινής εργασίας όσο και η όλο και μεγαλύτερη εξάρτησή του από τις ανάγκες και τα συμφέροντα των επιχειρήσεων αποτελούν υπαρκτές τάσεις στα ελληνικά ανώτατα ιδρύματα τα τελευταία χρόνια, τουλάχιστον σε τομείς που είναι άμεσα συνδεδεμένοι με τη βιομηχανία και την αγορά, όπως οι σχολές θετικών επιστημών και τα πολυτεχνεία. Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι αυτή η πτυχή της αναδιάρθρωσης δεν αναδείχτηκε ιδιαίτερα μέσα στο κίνημα των καταλήψεων παρόλο που η ΠΟΣΔΕΠ έχει εκδώσει πληθώρα κειμένων και ψηφισμάτων. Οι κινητοποιήσεις των επισφαλών και των προσωρινών εργαζόμενων στα πανεπιστήμια δεν ήταν τόσο ισχυρές ώστε να συναντηθούν με το κίνημα των φοιτητικών καταλήψεων, εκτός από ορισμένες μεμονωμένες περιπτώσεις.

Όσον αφορά το μόνιμο διδακτικό και ερευνητικό προσωπικό, αυτό παρουσιάστηκε διχασμένο μπροστά στην αναθεώρηση του άρθρου 16 και το νέο νόμο-πλαίσιο, γεγονός που αντανάκλα αφενός την ύπαρξη ταξικών αντιθέσεων μέσα στο στρατόπεδο των ακαδημαϊκών και αφετέρου την εξάρτηση των καπιταλιστών ή μη ακαδημαϊκών από τα κόμματα, το κράτος, τους ιδιώτες επιχειρηματίες κλπ. Στη μία όχθη βρίσκονταν οι ακαδημαϊκοί που είδαν στο νέο θεσμικό πλαίσιο την ευκαιρία να απελευθερωθούν και να επεκταθούν οι επιχειρηματικές τους δραστηριότητες. Στην άλλη όχθη βρίσκονταν οι ακαδημαϊκοί που συντάχθηκαν με την ΠΟΣΔΕΠ (Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Διδακτικού και Ερευνητικού Προσωπικού) –τουλάχιστον όσον αφορά το περιεχόμενο της αντίθεσής της στη μεταρρύθμιση, καθώς η απεργία που κάλεσε η Ομοσπονδία δεν είχε ιδιαίτερα μεγάλη συμμετοχή– υπερασπιζόμενοι το δημόσιο και δωρεάν χαρακτήρα της ανώτατης εκπαίδευσης από τη σκοπιά της ελεύθερης ανάπτυξης και κυκλοφορίας της ακαδημαϊκής γνώσης. Το γεγονός ότι ακόμα και από τους τελευταίους δεν τέθηκε ποτέ σε αμφισβήτηση (παρά μόνο σε μεμονωμένες ίσως περιπτώσεις) η καθηγητική εξουσία που ο καπιταλιστικός καταμερισμός της εργασίας επιβάλλει, σε συνδυασμό με την αρνητική στάση που κράτησαν άλλοι συνάδελφοί τους απέναντι στο μπλοκάρισμα του ερευνητικού κυρίως έργου εξαιτίας των καταλήψεων, δημιούργησε μια «ισοπεδωτική», αρνητική εικόνα για το σώμα των ακαδημαϊκών που πολλές φορές οδήγησε τους καταληψίες φοιτητές σε

μια εχθρική στάση απέναντί τους. Το προσωρινό ερευνητικό και διδακτικό προσωπικό συμμετείχε και αυτό στις κινητοποιήσεις, έστω και μειοψηφικά. Π.χ. το προσωρινό διδακτικό προσωπικό του πανεπιστημίου Πελοποννήσου (στην πλειοψηφία τους λέκτορες και επίκουροι υπό το καθεστώς που προβλέπει το Π.Δ. 407) απείχε από τις παραδόσεις και τις εξετάσεις στο τέλος του χειμερινού εξαμήνου του έτους 2006-7 με αίτημα την πληρωμή των δεδουλευμένων και τη συμμετοχή εκπροσώπων των φοιτητών και των ιδίων στην προσωρινή διοικούσα επιτροπή του πανεπιστημίου.⁽³¹⁾ Το ίδιο ισχύει για τους υποψήφιους διδάκτορες και τους μεταπτυχιακούς φοιτητές (που εργάζονται πολλές φορές άμισθα σε ερευνητικά προγράμματα). Σε ορισμένα τμήματα, όπως π.χ. στο ΕΜΜΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών και στο Πολιτικό της Νομικής, οι μεταπτυχιακοί φοιτητές αρνήθηκαν να καταβάλουν τα διδάκτρα. Στην Πληροφορική του Πανεπιστημίου Αθηνών, ο σύλλογος πήρε απόφαση ενάντια στην απλήρωτη εργασία και την επιβολή διδάκτρων. Όταν το κίνημα πλέον πλησίαζε το τέλος του (23/3/2007) πραγματοποιήθηκε συγκέντρωση μεταπτυχιακών φοιτητών και υποψηφίων διδασκόντων έξω από το υπουργείο παιδείας με αίτημα την κατάργηση των διδασκόντων σε όλα τα μεταπτυχιακά. Σχετικές αποφάσεις είχαν παρθεί από τους συλλόγους μεταπτυχιακών στο Πάντειο, το Χημικό, το ΕΜΜΕ, το Πολιτικό της Νομικής και την Πληροφορική του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Τελειώνοντας, πρέπει να σημειώσουμε ότι θεωρούμε κάποια σημεία της προσέγγισης του Χάρβι αρκετά αδύναμα. Καταρχήν, απουσιάζει πλήρως μια ανάλυση για το ρόλο που παίζει το καπιταλιστικό κράτος στην αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης, το σχηματισμό κοινωνικού κεφαλαίου και τη νομιμοποίηση των καπιταλιστικών σχέσεων. Η κρατική εκπαιδευτική πολιτική εντάσσεται σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο και είναι αδύνατο να γίνουν κατανοητές έξω από αυτό οι αντιφάσεις που είναι εγγενείς στην ιστορική διαδικασία μετασχηματισμού της ανώτατης εκπαίδευσης σε παγκόσμιο επίπεδο από την εποχή που κυριαρχούσε η σοσιαλδημοκρατική ρύθμιση μέχρι σήμερα.

(31) Στο πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, όπως και σε άλλα νεοϊδρυθέντα ΑΕΙ, η πλειοψηφία του διδακτικού προσωπικού είναι προσωρινοί και οι χρηματοδοτήσεις είναι πενιχρές με αποτέλεσμα πολύ συχνά να δουλεύουν απλήρωτοι για πολλούς μήνες ή ακόμα και να εργάζονται άμισθα ενώ δεν έχουν δικαίωμα συμμετοχής στα προσωρινά όργανα διοίκησης.

Λόγω αυτής της έλλειψης ο συγγραφέας καταλήγει να θεωρεί ότι οι εργασιακές σχέσεις στα πανεπιστήμια πριν τη νεοφιλελεύθερη αναδιάρθρωση ήταν «φεουδαρχικές» και ότι οι μεταρρυθμίσεις αποτελούν μετάβαση από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό. Η διαδικασία όμως των αλλαγών που υφίστανται οι εργασιακές σχέσεις του ερευνητικού και διδακτικού προσωπικού είναι πιο σωστό να χαρακτηριστεί ως **μετάβαση από την τυπική στην πραγματική υπαγωγή της ακαδημαϊκής εργασίας στο κεφάλαιο**. Άλλωστε, αυτό που περιγράφει είναι ουσιαστικά η απώλεια της αυτονομίας των «τεχνιτών» ερευνητών και του ελέγχου που είχαν πάνω στην εργασιακή διαδικασία λόγω της νέας ερευνητικής αξιολόγησης και της οργάνωσης της ερευνητικής εργασίας που της αντιστοιχεί. Όπως έχει γίνει φανερό από αυτά που γράφονται παραπάνω και όπως δείχνει, μεταξύ άλλων, και ο Καφφέντζις, την περίοδο της τυπικής υπαγωγής του πανεπιστημίου στο κεφάλαιο, το πρώτο ήταν εξίσου καπιταλιστικό με το σημερινό. Ο ίδιος ο συγγραφέας άλλωστε τονίζει το **διαρκή** χαρακτήρα των περιφράξεων ως αναπόσπαστου κομματιού της συσσώρευσης του κεφαλαίου. Έτσι, προεκτείνοντας τη σκέψη του, θα μπορούσαμε να πούμε ότι στην εποχή του νεοφιλελευθερισμού οι περιφράξεις παίρνουν τη μορφή της μετακύλισης του κόστους αναπαραγωγής και εκπαίδευσης της εργατικής δύναμης στους ίδιους τους εκπαιδευόμενους/εργαζόμενους μέσω α) της εμπορευματοποίησης των «κοινών αγαθών» που είχαν σχηματισθεί στα πλαίσια της σχετικής αποεμπορευματοποίησης που είχε προωθήσει το κοινωνικό κράτος και β) του προσανατολισμού ενός μέρους της έρευνας προς την άμεση παραγωγή υπεραξίας. Αυτό έχει ως στόχο τη συγκράτηση του ρυθμού αύξησης των «κοινωνικών δαπανών», την απελευθέρωση «ανεργών» κεφαλαίων προς άμεση αξιοποίηση, την προλεταριοποίηση μιας μεγάλης μερίδας ακαδημαϊκών και τη δημιουργία ιεραρχικών διαχωρισμών ανάμεσά τους. Σε αυτό το πλαίσιο, είναι σημαντική η περιγραφή της διπλής διαδικασίας του σχηματισμού της τάξης των εργατών ερευνητών και της τάξης των καπιταλιστών ερευνητών.

Παρατέρα, μια άλλη σημαντική έλλειψη του κειμένου είναι ότι δεν ασκείται καμία κριτική στην επιστήμη, δεν αναδεικνύεται δηλαδή το περιεχόμενο της ως αλλοτριωμένης κοινωνικής γνώσης και διαχωρισμένου τομέα της κοινωνικής πρακτικής ούτε διατυπώνεται κάποια κριτική στο ρόλο του «επιστήμονα». Με αυτή την έννοια η κριτική της αλλοτρίωσης είναι ανεπαρκής, καθώς αναφέρεται κυρίως στην απώλεια της αυτονομίας του επι-

στήμονα. Επιπλέον, ο Χάρβι αναφέρει ότι οι ερευνητές εργάζονται πλέον με στόχο τη μεγιστοποίηση της ερευνητικής ανταλλακτικής αξίας του ερευνητικού τους έργου και δεν εργάζονται για την ικανοποίηση της «ανθρώπινης ανάγκης για δημιουργία». Όμως, ούτε πριν τη νεοφιλελεύθερη αναδιάρθρωση των πανεπιστημίων οι ερευνητές παρήγαγαν για να ικανοποιήσουν την «ανθρώπινη ανάγκη τους για δημιουργία» αλλά αντιθέτως πωλούσαν την εργατική τους δύναμη λαμβάνοντας ένα μισθό. Αυτό που αλλάζει είναι ότι μέσω της επιβολής της ερευνητικής ανταλλακτικής αξίας χάνουν τον έλεγχο πάνω στην εργασιακή διαδικασία η οποία ομογενοποιείται και αξιολογείται από το κεφάλαιο. Αλλά ακόμη κι αν ο Χάρβι αναφέρεται στον «αριστοκράτη» επιστήμονα-φιλόσοφο του παρελθόντος που δεν ήταν εξαρτημένος από την πώληση της εργατικής του δύναμης για να ζήσει, κι αυτός αποτελεί σύμφωνα με τον Μαρξ «μια αφηρημένη μορφή αποξενωμένου ανθρώπου» που «ορθώνει τον εαυτό του σαν μέτρο του αποξενωμένου κόσμου» καθώς «η μόνη εργασία που ξέρει και αναγνωρίζει είναι η αφηρημένη πνευματική εργασία».⁽³²⁾

Επιπλέον, παρόλο που η ανάλυσή του σχετικά με την παραγωγή από το ερευνητικό προλεταριάτο ερευνητικής ανταλλακτικής αξίας είναι αρκετά χρήσιμη για την κατανόηση της κατάστασης που δημιουργείται λόγω της νεοφιλελεύθερης αναδιάρθρωσης στις επιστήμες «θεωρητικής κατεύθυνσης», αναδεικνύει μόνο μία πλευρά της δυναμικής. Δεν ξεκαθαρίζει ότι αυτό που έχει μεγαλύτερη σημασία για την αξιοποίηση και τη συσσώρευση του κεφαλαίου μέσω της αναδιοργάνωσης και αύξησης της εφαρμοσμένης έρευνας είναι ότι μπορεί να παράγεται (και) άμεσα υπεραξία. Φυσικά, όλες οι δραστηριότητες υπάγονται –είτε άμεσα, είτε έμμεσα– στην παραγωγή υπεραξίας γι' αυτό και ποσοτικοποιούνται-εντατικοποιούνται-εξορθολογίζονται. Ωστόσο, μέρος των δραστηριοτήτων του πανεπιστημίου μπορεί να παράγει πλέον άμεσα κέρδος επειδή παράγει κάτι που έχει ανταλλακτική αξία –κι' αυτό είναι κάτι καινούργιο.

Τέλος, το κεφάλαιο «Ένδεια της αντίστασης» δεν είναι ικανοποιητικό καθώς αναφέρεται μόνο σε ακαδημαϊκές κριτικές που έχουν γίνει ενάντια στη μεταρρύθμιση της ανώτατης εκπαίδευσης και όχι σε απεργίες ή κινητοποιήσεις φοιτητών (όπως κάνει ο Όβετς). Επιπλέον, οι τρόποι πάλης που

(32) Καρλ Μαρξ, *Οικονομικά και Φιλοσοφικά Χειρόγραφα*, εκδ. Γλάρος, 1975, σελ. 174, 177.

προτείνει είναι προβληματικοί καθώς η *Απεργία στο Χώρο της Τέχνης* στην οποία αναφέρεται είχε συμβολικό χαρακτήρα και είχε προταθεί από αφερέγγυους καλλιτέχνες όπως ο Stewart Home και η ομάδα Fluxus. Δεν επρόκειτο δηλαδή για πραγματική απεργία.

*

Σήμερα, στον απόηχο της περιπέτειας του 2006-2007, οι συμμετοχοί αυτής της γιορτής δε κρύβουμε ότι αναπολούμε τις ζωντανές στιγμές του αγώνα. Τότε που ήρθαμε κοντά με τους άλλους ανθρώπους και εξερευνήσαμε τη δύναμή μας, τον πλούτο της κοινότητας και των συντροφικών μας σχέσεων. Ωστόσο, τίποτα δεν έχει τελειώσει πραγματικά. Η εφαρμογή του νόμου-πλαίσιο είναι ένα πεδίο καθημερινής πάλης. Ήδη έχει ξεκινήσει η προσπάθεια της κυβέρνησης με τη συνεργασία των πρυτάνεων των σχολών για να τεθούν σε εφαρμογή οι μεταρρυθμίσεις που ψηφίστηκαν την περασμένη χρονιά. Οι φοιτητές έχουν τη δύναμη να τις μπλοκάρουν στην πράξη. Παραδείγματα τέτοιων κινήσεων είδαμε στην Ιατρική και στο Πολυτεχνείο Θεσσαλονίκης, στην Πάντειο Αθήνας και το Πανεπιστήμιο Πατρών. Προφανώς τέτοιες πρακτικές είναι σημαντικές για τη διαμόρφωση ενός αγωνιστικού κλίματος μέσα στην καθημερινότητα του πανεπιστημίου, αλλά η έλλειψη ενός κινήματος θέτει πολύ σημαντικά όρια. Δυστυχώς, τέτοιες ενέργειες είναι καταδικασμένες να φθίνουν με το χρόνο όταν πραγματοποιούνται μόνο από τις πολιτικές οργανώσεις ή από ενεργές μειοψηφίες που δημιουργήθηκαν μέσα στο κίνημα και διατήρησαν σχέσεις συντροφικότητας και φιλίας μετά τη λήξη του. Η πλειοψηφία των πρώην καταληψιών παραμένει θεατής σε τέτοιες πρακτικές είτε λόγω της απέχθειάς της απέναντι στην πολιτική διαμεσολάβηση είτε λόγω μιας καθημερινότητας που δεν την αφήνει να σηκώσει κεφάλι. Ριζοσπαστικό αίτημα στην περίοδο που διανύουμε, με το θέμα της εφαρμογής του νέου ασφαλιστικού νόμου να έχει ήδη προκαλέσει μεγάλη κοινωνική δυσαρέσκεια –ο νόμος στην πράξη αφορά και τους σημερινούς φοιτητές- δεν είναι το αμυντικό «ο νέος νόμος-πλαίσιο να μείνει στα χαρτιά» αλλά «απόσυρση του νόμου-πλαίσιο και των νόμων για την ασφαλιστική μεταρρύθμιση». Αυτό το αίτημα μόνο μέσα από ένα νέο κύκλο καταλήψεων μπορεί να αποκτήσει υλικότητα. Στόχος μας με αυτήν την έκδοση είναι να συμβάλουμε στον αγώνα με τέτοιο τρόπο ώστε την επόμενη φορά που θα διαταράξουμε την κανονικότητα να κάνουμε την επιστροφή σε αυτήν ακόμη πιο δύσκολη.

Κόκκινο Νήμα
Μάϊος 2008